

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

**Profesní připravenost dětí v dětských domovech
z pohledu sociální práce**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program: **SOCIÁLNÍ PRÁCE**

Autor: Simona Flekalová

Vedoucí práce: Mgr. Stanislav Ondrášek, Ph.D.

České Budějovice 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci s názvem „*Profesní připravenost dětí v dětských domovech z pohledu sociální práce*“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 29. dubna 2024

.....

Simona Flekalová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala především vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Stanislavu Ondráškovi, Ph. D., za jeho odborné vedení a cenné rady, trpělivost a čas věnovaný této bakalářské práci.

Rovněž děkuji všem komunikačním partnerům, kteří se podíleli na mém výzkumu.

Poděkování patří i mé rodině za podporu a trpělivost.

Profesní připravenost dětí v dětských domovech z pohledu sociální práce

Abstrakt

Tato bakalářská práce je zaměřena na roli sociálního pracovníka při profesní přípravě dětí v dětských domovech, ale také na subjekty, které se na tomto procesu podílejí. Cílem bakalářské práce je zjistit, jaké postupy a činnosti vykonává sociální pracovník při přípravě dětí na sekundární vzdělání, jaké jsou využívány metody či spolupracující aktéři.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části práce se zabývám vymezením ústavní výchovy v České republice, legislativním ukotvením této problematiky, rolí sociálního pracovníka v dětském domově, a nakonec i odchodem dítěte z ústavní výchovy.

Praktická část práce se věnuje samotnému výzkumu. Pro dosažení cíle byl zvolen kvalitativní výzkum, metoda dotazování, technika polostrukturovaného rozhovoru. Byl zvolen jeden výzkumný soubor tvořen 5 sociálními pracovníky z České republiky. Získaná data byla vyhodnocena pomocí prvků metody zakotvené teorie, kdy v první fázi proběhlo otevřené kódování a kategorizace a ve druhé fázi axiální kódování s vyhledáním vztahů mezi jednotlivými kódy a kategoriemi. Grafické zpracování kategorií bylo provedeno v programu Atlas.ti.

Z výsledků výzkumu je patrné, že sociální pracovník při profesní přípravě v dětských domovech má na starost převážně administrativní úkony a komunikaci s dětmi i s rodiči umístěných dětí. Na procesu profesní přípravy se podílí mnoho subjektů, převážně vychovatelé, ředitel zařízení či základní škola. Nadále jsou hojně využívány neziskové organizace, které pořádají víkendové či prázdninové pobyty pro děti a v neposlední řadě i služby úřadu práce či veletrhy škol.

Klíčová slova

dětský domov; sociální práce; ústavní výchova; vzdělávání dětí; profesní příprava

Professional readiness of children in children's homes from the point of view of social work

Abstract

This bachelor thesis focuses on the role of the social worker in the professional preparation of children in children's homes, but also on the subjects involved in this process. The aim of the bachelor thesis is to find out what procedures and activities are carried out by the social worker in preparing children for secondary education, what methods are used or what actors are involved.

The thesis is divided into theoretical and practical parts. In the theoretical part of the thesis I deal with the definition of institutional education in the Czech Republic, the legislative anchoring of this issue, the role of the social worker in the children's home, and finally the child's departure from institutional education.

The practical part of the thesis is devoted to the research itself. In order to achieve the goal, qualitative research, questionnaire method, semi-structured interview technique was chosen. One research set was chosen, which consisted of 5 social workers from the Czech Republic. The collected data was evaluated using elements of the grounded theory method, with open coding and categorization in the first stage and axial coding in the second stage with finding relationships between the codes and categories. Graphical processing of the categories was done in Atlas.ti.

The results of the research show that the social worker in professional readiness in children's homes is mainly responsible for administrative tasks and communication with children and parents of the children placed. Many actors are involved in the process of professional readiness mainly educators, the director of the institution or the primary school. Non-profit organisations that organise weekend or holiday stays for the children and, last but not least, the services of the employment office and school fairs are still widely used.

Key words

Children's home; social work; institutional care; children's education; professional readiness

Obsah

Úvod.....	9
1 Teoretická část	10
1.1 Ústavní výchova	10
1.1.1 Dětský domov	12
1.1.2 Dětský domov ve školou.....	13
1.1.3 Výchovný ústav	13
1.1.4 Diagnostický ústav.....	14
1.2 Legislativní ukotvení	14
1.3 Role sociálního pracovníka a specifika sociální práce s dětmi.....	15
1.3.1 Osobnostní předpoklady	16
1.3.2 Specifika sociální práce s dětmi v dětských domovech.....	17
1.4 Odchod dítěte z ústavní výchovy.....	19
1.4.1 Sociální služby a projekty.....	22
2 Cíl práce a výzkumné otázky.....	24
2.1 Cíl práce.....	24
2.2 Výzkumné otázky	24
3 Metodika	25
3.1 Strategie výzkumu	25
3.2 Výzkumný soubor.....	25
3.3 Realizace výzkumu	26
3.4 Analýza dat	26
3.5 Etika výzkumu	26
4 Výsledky	27
4.1 Interpretace výsledků formou kategorií.....	28
5 Diskuse.....	47

6	Závěr	51
7	Seznam použité literatury	52
8	Seznam příloh	59
8.1	Příloha č. 1 – Scénář rozhovoru.....	59
8.2	Příloha č. 2 – Informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru	60
8.3	Příloha č. 3 – Seznam kódů a kategorizace	61
9	Seznam schémat a tabulek	65

Úvod

Povinná školní docházka a následný výběr střední školy nebo odborného učiliště se týká téměř každého mladého dítěte, které v 15 letech vychází ze základní školy. Nabídka škol a oborů je velmi rozmanitá. V současné době si dítě může podat přihlášku na tři střední školy či odborná učiliště. Pro děti nastává období, kdy s rodiči navštěvují dny otevřených dveří a burzy škol, budoucí středoškoláci v devátém ročníku se navíc soustavně připravují na přijímací zkoušky. Děti umístěných v zařízeních pro výkon ústavní výchovy se výběr střední školy či odborného učiliště týká také. Roli rodičů pro ně ale v jejich případě doplňuje sociální pracovník či vychovatel. Jak tato profesní příprava vypadá z pohledu sociální práce?

Sociální pracovník v dětském domově představuje nepostradatelnou část celého systému. Výzkum předkládané bakalářské práce poukazuje na kompetence, rozsah činnosti a metody sociálního pracovníka při přípravě dětí k výběru školy a jejich budoucího povolání. Sociální pracovník v tomto procesu spolupracuje s mnoha subjekty, ať už interními či externími v podobě škol, nadací a neziskových organizací a celý tento proces má podstatu spolupráce v multidisciplinárním týmu.

Téma bakalářské práce *„Profesní připravenost dětí v dětských domovech z pohledu sociální práce“* jsem si zvolila, jelikož jsem chtěla zjistit, jakým způsobem se podílí sociální pracovník v tomto důležitém a řeckla bych i formujícím kroku v životě dítěte. Problematika dětských domovů je mi blízká a při výběru střední školy jsem byla velmi vděčná rodičům za jejich podporu a aktivní pomoc při obstarávání potřebných náležitostí. Z tohoto důvodu mě zajímalo, jaká pomoc a podpora se nabízí ze strany sociální práce dětem umístěným v dětských domovech.

1 Teoretická část

1.1 Ústavní výchova

První kapitola této bakalářské práce je zaměřena na vymezení ústavní výchovy v České republice. Je zde popsána její správa a přiblížena jednotlivá školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Co si představíte pod pojmem „ústav“?

Matoušek (1999) ve své knize tento pojem definuje jako pobytové zařízení, ve kterém se profesionálně vyškolený personál stará o skupinu určitým způsobem znevýhodněných jedinců. Pro jedince pobývající v ústavní péči je využíván termín „klienti“. Zařízení jim poskytuje náhradu domova, ať už prozatímní nebo trvalou (Matoušek, 1999).

„Ústavní péče představuje specifické sociální prostředí, které se vyznačuje řadou charakteristik, majících vliv na vývoj dětí umístěných v tomto prostředí. Děti v ústavní péči obecně nedostávají v plné míře takový typ péče a stimulace, který je potřebný pro normální růst a zdravý psychický vývoj“ (Novotný, 2015, s. 38).

Z dat výzkumu, který realizovaly instituce UNICEF a EuroChild v roce 2021 vyplynulo, že v České republice je ve formě ústavní péče 7 933 dětí. (Eurochild, 2021a). Na Slovensku je dle stejného výzkumu ve formě ústavní péče 5 428 dětí (Eurochild,2021b).

V České republice spravují ústavní péči tři ministerstva – Ministerstvo zdravotnictví (dále jen „MZd“), Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen „MPSV“) a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“). Zařízení se rozdělují podle věku ubytovaných dětí a jejich zdravotního stavu (Novotný, 2015).

V § 43, odst. 1, zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování se uvádí, že v dětských domovech zřízených MZd jsou dětem do 3 let věku poskytovány zdravotní služby a zaopatření v případech, kdy si to vyžaduje jejich zdravotní stav anebo pokud nemohou vyrůstat v rodinném prostředí (Zákon č. 372/2011 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

MPSV dle § 48 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, zřizuje domovy pro osoby se zdravotním postižením. Podle výše zmíněného zákona domovy poskytují pobytové služby osobám se zdravotním postižením, které mají sníženou soběstačnost a jsou závislé na pomoci jiné fyzické osoby. V těchto domovech ale může být vykonávána ústavní

výchova. Dětem, které jsou nezaopatřené, domov poskytuje například oblečení, obuv, drobné předměty a služby jako je pedikúra či holení (Zákon č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Posledním ministerstvem, které v této problematice působí, je MŠMT. Pod jeho působnost spadají děti ve věku 3-18 let, případně zletilé osoby do 19 let věku. Dle § 2, odst. 1, zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, se rozlišují 4 typy zařízení ústavní výchovy.

Jsou jimi:

- dětský domov,
- dětský domov se školou,
- diagnostický ústav,
- výchovný ústav.

Zařízení poskytují péči jinak poskytovanou osobami odpovědnými za výchovu dětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou (Zákon 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Janský (2014) také zmiňuje školská zařízení, která jsou určena pro preventivně výchovnou péči. Do těchto zařízení spadají střediska výchovné péče. Ta jsou určena dětem, u kterých se projevují poruchy chování a je možný sociálně rizikový vývoj (Janský, 2014).

O nařízení ústavní výchovy rozhoduje vždy soud, a to v případě že je narušena výchova či tělesný, rozumový a duševní stav dítěte (Arnoldová, 2016). Ovšem také i ve vážných případech, kdy rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit. Nařízení o uložení ústavní výchovy soud provádí jako poslední možnost, pokud ostatní předchozí opatření nevedla k nápravě. Nejprve je na místě, aby soud zvážil, zda není možné dítě umístit do péče jiné fyzické osoby. Pokud tato forma svěřením do péče nepřipadá v úvahu a rodiče taktéž nemohou vykonávat povinnosti, které plynou z jejich rodičovské odpovědnosti, soud vydá rozhodnutí, ve kterém označí zařízení o ústavní výchově, do kterého bude dítě umístěno (Arnoldová, 2016). „*Ústavní výchovu lze nařídit nejdéle na dobu 3 let a lze ji prodloužit, jestliže důvody pro nařízení ústavní výchovy stále trvají (až o 1 rok po dosažení zletilosti). Trvání ústavní výchovy lze prodloužit opakovaně, vždy však nejdéle na dobu 3 let*“ (Arnoldová, 2016, s. 265).

V problematice ústavní výchovy jsou velmi často zmiňovány pojmy ústavní výchova a ochranná výchova. Ústavní výchova se nařizuje soudem pouze dětem, které jsou mladší 18 let a v případech, kdy je vážně ohrožena jejich výchova nebo ji nemohou zabezpečit rodiče, případně jiní rodinní příslušníci. Oproti tomu ochranná výchova je sice také nařízena soudem, ale už se jedná o jedno z ochranných opatření soudem ukládaná. Ochrannou výchovu lze nařídít i dítěti mladšímu 15 let věku (Výchovný ústav Velké Meziříčí, 2024). Ochranná výchova má především preventivní účel a jejím smyslem je izolovat od společnosti jedince, který se dopustil nebezpečného jednání a činu (Matoušek a Matoušková, 2011).

Dle zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, může být ochranná výchova uložena mladistvému například, pokud jeho současná výchova byla zanedbávána, prostředí, ve kterém žil, nebylo dostačující k výkonu náležité výchovy a nedostatek řádné výchovy není možné v jeho vlastní rodině odstranit (Zákon č. 218/2003 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

1.1.1 Dětský domov

Janský (2014) ve své knize uvádí, že dětské domovy poskytují péči dětem ve věku od 3 nejvýše do 18 let. V případě nezaopatřeného zletilého dítěte, které se připravuje na budoucí povolání, může zařízení poskytnou přímé plné zaopatření i zletilému do 26 let. Péče je poskytována dětem, které nemohou být vychovávány ve vlastním rodinném prostředí, ale ani v jiné formě náhradní rodinné péče, jako je například pěstounská péče (Janský, 2014). Tyto děti zároveň nesmí trpět žádnými závažnými poruchami chování (Zákon č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Nejčastějšími důvody pro umístění bývají převážně důvody sociální, ale také problémy s osobností, výchovou nebo zdravotním stavem dítěte (Janský, 2014). V § 12, odst. 1, zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, je uvedeno, že dětský domov poskytuje dětem péči podle jejich individuálních potřeb a naplňuje zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Co se týká vzdělávání, děti docházejí do své školy, která se nachází mimo areál domova (Zákon č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Vavrysová (2018) popisuje rozdělení dětí do tzv. rodinných skupin. Děti jsou v nich rozděleny podle odlišného pohlaví a věku. Skupina čítá přibližně 6-8 dětí rozdělených do 2-6 rodinných skupin (Vavrysová, 2018).

1.1.2 Dětský domov ve školou

Dětské domovy se školou jsou speciální školská zařízení, které mají zajišťovat péči o děti ve věku od 6 let do ukončení povinné školní docházky, pokud je u nich nařízena ústavní nebo ochranná výchova (Janský, 2014). V § 13, odst. 1, písm. a), zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, jsou vymezena specifika, kdy dětský domov se školou zajišťuje péči o děti s nařízenou ústavní výchovou. Toto umístění probíhá v případě, kdy dítě trpí závažnými poruchami chování nebo pro svou trvající duševní poruchu vyžaduje výchovně léčebnou péči (Zákon č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Domov zajišťuje péči i dětem podle písm. b) téhož § 13, tedy dětem s uloženou ochrannou výchovou anebo nezletilým matkám s nařízenou nebo uloženou ústavní výchovou a jejich děti, které nemohou být vzdělávány ve škole nacházející se mimo areál dětského domova se školou (Zákon č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

1.1.3 Výchovný ústav

Dle Matouška (1999) výchovný ústav slouží k dlouhodobým, až několikaletým pobytům svých klientů a končí osmnáctým rokem věku (Matoušek, 1999). Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, stanovuje, že se zde pečuje o děti, které jsou starší 15 let a trpí závažnými poruchami chování a u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena výchova ochranná (Zákon č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů). U dětí, které pobývají v tomto zařízení ústavní výchovy, se vyskytuje rizikové chování jako například užívání návykových látek, agresivita, cílená a neomluvená absence na školním vyučování nebo brzký začátek sexuálního života (Národní pedagogický institut České republiky, 2023a).

1.1.4 Diagnostický ústav

Řezáč (2022) o diagnostickém ústavu tvrdí, že se „jedná o ústav, který dítě s nařízenou ústavní výchovou zpravidla navštíví jako první“ (Řezáč, 2022, s. 167). Diagnostický ústav upravuje zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Popisuje jej jako zařízení, které přijímá děti s nařízeným předběžným opatřením, nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou (Zákon č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Diagnostické ústavy se dělí na dětské diagnostické ústavy (zde jsou umístovány děti od 6 let věku do ukončení povinné školní docházky) a na diagnostické ústavy, které jsou určené pro mládež, ale maximálně do ukončení 19 let věku (Národní pedagogický institut České republiky, 2023b). Matoušek a Matoušková (2011) dodávají, že pobyt v diagnostickém ústavu může být buď nařízený soudem anebo dobrovolný. Pobytu dobrovolných je velmi málo a většina dětí je zde na základě soudního nařízení. Landová a Nováková (2013) ve své publikaci uvádějí, že do diagnostického ústavu jsou umístovány i děti, u kterých nejsou žádné výchovné problémy, ale ústav jim slouží pouze jako prozatímní azyl, než nastane jejich umístění do výchovného zařízení nebo dětského domova. Dle Janského (2014) je hlavním úkolem těchto školských zařízení v rámci pobytu dítěte, který trvá 6-8 týdnů, „zpracovat jejich komplexní diagnostiku osobnosti, vymezit individuální výchovné a vzdělávací priority, včetně doporučení vhodných metod a přístupů“ (Janský, 2014).

1.2 Legislativní ukotvení

Tato kapitola zmiňuje zákon, který vymezuje ústavní a ochrannou výchovu v České republice. Dále jsou zde zmíněna některá práva a povinnosti jak ředitele zařízení, tak i dětí, která se v zařízení nacházejí.

Problematika ústavní výchovy má legislativní ukotvení v zákoně č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Zákon upravuje rozdělení školských zařízení, jež jsou v této práci popsána výše v kapitole 1.1 Ústavní výchova. Nachází se zde i paragraf, který pojednává o pedagogických pracovnících, kteří pracují v zařízení nebo středisku. Pro výkon tohoto povolání je nutné provést vyšetření uchazečům, při kterém se zjišťuje jejich psychická způsobilost. Jak uvádí ve své publikaci Křístek (2017), pro výkon pedagogického pracovníka v ústavním zařízení a středisku výchovné péče je potřeba,

aby měl jedinec vydaný psychologický posudek. Tato způsobilost pedagogických pracovníků pracujících v zařízení je zmíněna i ve Standardech kvality (Pacnerová 2015), kde stojí, že „zařízení má specifikovány kvalifikační nároky na zaměstnance, které odpovídají druhu poskytovaných služeb, počtu a potřebám dětí. Pedagogičtí pracovníci pracující v zařízení splňují stanovené kvalifikační předpoklady, bezúhonnost a psychickou způsobilost“ (Pacnerová, 2015, s. 34). Dále se dle Křístka (2017) v zařízení kromě pedagogických pracovníků nacházejí i další pracovníci. Mezi nimi uvádí například sociální pracovníky, pracovníky v sociálních službách anebo zdravotnické pracovníky. Zde autor upozorňuje na fakt, že pokud by v zařízení byly poskytovány zdravotní služby, musí být ono zařízení současně registrovaným poskytovatelem zdravotních služeb (Křístek, 2017). Bližší náplň práce sociálního pracovníka je rozepsána v další části této práce.

Výše zmíněný zákon 109/2002 Sb., upravuje v § 20, odst. č. 1, práva a povinnosti dětí umístěných v zařízení. Dítě s nařízenou ústavní výchovou má právo například na zajištění přímého zaopatření, rozvíjení tělesných, duševních a citových schopností a sociálních dovedností nebo respektování lidské důstojnosti. Dítě má také právo na vytváření podmínek pro dosažení vzdělání a pro přípravu na povolání v souladu s jeho schopnostmi, nadáním a potřebami (Zákon č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Práva a povinnosti se týkají i ředitele zařízení. Ten v rámci úspěšné výchovy dětí má právo povolit nebo zrušit dítěti, které má nařízenou ústavní výchovu, přechodné ubytování mimo zařízení, pokud to souvisí s jeho vzděláváním nebo zaměstnáním. Ředitel zařízení také může uzavírat smlouvu s nezaopatřenou osobou o prodloužení pobytu, pokud se tato osoba soustavně připravuje na budoucí povolání i po dosažení její zletilosti (Zákon č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

1.3 Role sociálního pracovníka a specifika sociální práce s dětmi

Tato kapitola pojednává o profesních a osobnostních předpokladech sociálního pracovníka a dále specifikuje jeho náplň práce v dětském domově dle zmíněných zákonů.

Výkon profese sociálního pracovníka v České republice upravuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Podle výše uvedeného zákona může profesi sociálního pracovníka vykonávat pouze osoba, která má vyšší odborné nebo vysokoškolské vzdělání zaměřené na sociální práci. Dalšími předpoklady pro výkon tohoto povolání jsou trestní

bezúhonnost a zdravotní způsobilost (Zákon č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Následná činnost vykonávaná sociálním pracovníkem se liší podle konkrétního pracoviště, pracovní náplně a cílové skupiny. Matoušek et al. (2021) se ve své publikaci zmínil o specializaci sociálních pracovníků a tento jev nazval jako „nevyhnutelný trend“. Úplná specializace není dle autora možná během standardního školního vzdělávání. Vyžaduje postgraduální studium v kombinaci s praktickou zkušeností (Matoušek, 2021). Práce s určitými skupinami klientů s rozdílnými životními příběhy, požadavky a potřebami má svá specifika. Pro sociálního pracovníka je proto nezbytná dovednost orientace v kulturním prostředí a charakteristikách dané skupiny, se kterou pracuje (Bartos, 2015).

Jak uvádí ve své publikaci Sekera (2009), tak činnosti a profesní aktivity sociální práce se podobně jako učitelské nebo vychovatelské profese řadí mezi pomáhající profese.

„Pomáhající profese je souhrnný název pro profese, které se zaměřují na pomoc druhým; pomáhají řešit nesnáze, problémy, zdravotní potíže druhých lidí; používají k tomu metody a techniky jednotlivých profesí ... společnými znaky jsou mimořádná psychická zátěž, odpovědnost a rizika pro vlastní duševní zdraví“ (Hartl, 2004, s. 188).

1.3.1 Osobnostní předpoklady

Pro práci zejména v pomáhajících profesích je samotná osobnost pracovníka velmi důležitá. Géringová (2011) jí připisuje velký vliv, který se odráží na následné kvalitě odvedené práce. Co ale přesně znamená pojem osobnost? Musil et al. (2019) definuje tento pojem jako *„integritu ducha a těla (psychických a fyzických funkcí) a také jeho společenského prostředí“* (Musil et al., 2019, s. 18). Sociální pracovník by měl umět dobře komunikovat s lidmi a mít k nim dobrý vztah. Velmi důležitá je i empatie a sociální citění (Mátel, 2019). Mezi jeho další vlastnosti by měla patřit vytrvalost, sebeovládání, ale například i víra a optimismus (Elichová, 2017). Holmes (2014) dodává, že sociální pracovník ve své profesi mnohdy vykonává těžká rozhodnutí a je důležité, aby byl schopný za ně nést případné následky.

Velmi často zmiňovaný je syndrom vyhoření u pomáhajících profesí. Pešek a Praško (2016) jej definují jako *„psychický stav charakterizovaný vyčerpáním a snížením pracovní výkonnosti v důsledku dlouhodobého a intenzivního stresu, a vyskytuje se hlavně u osob, jež pracují s lidmi“* (Pešek a Praško, 2016, s. 16). Stock (2010) mezi další

příznaky zařazuje taktéž vyčerpání a pokles pracovní výkonnosti, ale i pocit odcizení, charakterizovaný lhostejností k práci a svému okolí (Stock, 2010). Marković et al. (2023) jako závěr výzkumu, který byl zaměřený na syndrom vyhoření u zdravotnických a sociální pracovníků, uvedl, že hlavním faktorem, který se podílí na vzplanutí syndromu vyhoření u výše zmiňovaných profesí jsou přesčas (Marković et al., 2023).

1.3.2 *Specifika sociální práce s dětmi v dětských domovech*

Sekera (2009) poukazuje na podobnost náplně práce sociálního pracovníka v dětském domově a vychovatelů. Podobnost vidí i v přípravě na povolání ve vyučovaných předmětech – oba obory sdílí především psychologii, komunikaci, pedagogiku a sociologii. Jako další společný rys těchto povolání Sekera (2009) uvádí potřebné osobnostní předpoklady. Dle autora se jedná například o empatii. Předpoklady, které by měl splňovat sociální pracovník, jsou blíže popsány v podkapitole 1.3.1. Osobnostní předpoklady.

Sekera (2009) dále zmiňuje základní činnosti a náplň práce vychovatele. Vychovatel především rozvíjí dítě po vědomostní a dovednostní stránce a podporuje jeho zájmy. Bendl et al. (2015) tvrdí, že *práce vychovatele je náročná* a tyto důvody vedou k potřebě zvyšování kvalifikace samotných vychovatelů. Ti by postupně měli mít plné vysokoškolské vzdělání ve svém oboru (Bendl et al., 2015). V poslední době jsou kladeny velmi vysoké nároky, a to převážně na osobnost vychovatele (Dosoudil, 2012). Z dat studie, kterou provedl Kaur et al. (2018) vyplynulo, že jsou děti v ústavní výchově náchylnější k problémům s chováním a emocemi (Kaur, 2018). Vychovatel tedy musí být schopný pracovat i s takovýmto rizikovým chováním dětí.

Náplň práce sociálního pracovníka v dětském domově blíže specifikovala ve své publikaci Kasanová (2008). Donedávna většinu práce představovala administrativa. Sociální pracovník i nadále vede osobní spisy jednotlivých dětí, získává o nich informace a zpracovává jejich anamnézu. Tato administrativa bude nejspíše navždy součástí profese, ale nyní se klade větší důraz na přímou práci s dítětem a rodinou. Hovoříme zde o sanaci rodiny, která podle Hurychové zahrnuje úzkou, a hlavně koordinovanou práci s rodinou, na které se podílejí odborníci z různých oblastí. Může se jednat o zaměstnance OSPOD, učitele, pediatry a další jiné odborníky (Hurychová, 2023). Cílem je dle autorky *„předcházet, zmírnit nebo eliminovat míru rizik v ohrožení dítěte a poskytnou rodičům*

i dítěti přiměřenou pomoc nebo intervenci k zajištění bezpečí dítěte, a je-li to možné, k zachování celé rodiny“ (Hurychová, 2023).

Sociální pracovník je s dítětem od začátku příchodu do dětského domova. Jak uvádí Peiker a Mojdlová (2016), při přijímání dítěte sociální pracovník zajistí jeho osobní dokumentaci. Po jejím prostudování sdělí vychovateli informace ohledně dítěte. Může se jednat o medikaci, kterou dítě užívá, nebo o informace ohledně zdravotního stavu.

V metodickém pokynu, který stanovuje standardy kvality péče o děti v zařízeních ústavní nebo ochranné výchovy vydaným Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (2015), je uvedeno že *„zařízení určí klíčového pracovníka (pedagogický nebo sociální pracovník) pro každé dítě a písemně stanoví jeho roli ve vztahu k naplňování potřeb dítěte“* (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2015, s. 7). Dle MŠMT se pracovník věnuje dítěti individuálně, buduje s ním důvěru, podporuje jej a rozvíjí.

Kasanová (2008) uvádí, že sociální pracovník v dětském domově má dítěti poskytovat i odborné poradenství a pomoc. Dále by měl mít přehled o sociálně právních otázkách a s dítětem umět komunikovat, sdělovat mu potřebné informace a pomáhat řešit jeho záležitosti (Kasanová, 2008).

Urban et al., (2018) vidí značnou odchylku mezi prací s dětským a s dospělým klientem. Při komunikaci s dítětem je důležité vybrat správné prostředí, kde zavést rozhovor. Neméně důležitá je i oboustranná důvěra, bez které nemůže sociální pracovník odvádět svoji práci tak dobře, jak by chtěl. Sociální pracovník by neměl hovořit s dítětem nadřazeně, neměl by lhát a využívat například milosrdné lži. U starších ale přesto nezletilých dětí se doporučuje vykání. A to z důvodu, že to dětem může navodit pocit rovnocennosti (Urban et al., 2018).

Další agendou, kterou má sociální pracovník na starosti je dle Kasanové (2008) *„poskytovanie pomoci pri riešení otázok socálnoprávnych, občianskych, trestných, spolupráca s príslušnými úradmi“* (Kasanová, 2008, s. 277). Toto se může týkat například vyřízení dávky státní sociální podpory a sirotčího důchodu. Podle § 17 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, *„nárok na přídavek na dítě má nezaopatřené dítě, jestliže rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje součin částky životního minima rodiny a koeficientu 3,40“* (Zákon č. 117/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Přídavek na dítě náleží buď zletilému nezaopatřenému dítěti anebo v případě nezletilého, osobě, která

má dítě v přímém zaopatření (Zákon č. 117/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Dále zákon uvádí, že pokud je nezletilé dítě v péči ústavu pro péči o děti nebo mládež, přídavek na dítě se vyplácí přímo ústavu (Zákon č. 117/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Na sirotčí důchod má dle § 52 odst. 1, nárok nezaopatřené dítě, zemře-li mu rodič (osvojitel) anebo osoba, která ho převzala do péče na základě rozhodnutí soudu (Zákon č. 155/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Pokud tedy dítě pobírá sirotčí důchod, dle § 29, odst. 1, zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních *„ze sirotčího důchodu dítěte, které nemá jiný příjem, se na úhradu příspěvku použije nejvýše 10 %“* (Zákon č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů, § 29, odst. 1). Příspěvkem se rozumí příspěvek na úhradu péče poskytované dítěti v zařízení (Zákon č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

1.4 Odchod dítěte z ústavní výchovy

Na tomto procesu se velkou částí podílí sociální pracovník a další zainteresované subjekty (Kalina et al., 2021). Hrušáková et al. (2017) kromě samotného odchodu nabytím zletilosti a plné svéprávnosti, zmiňuje ještě další způsoby zániku nebo zrušení ústavní výchovy. Může se například jednat o to, že rodič nebo rodiče nabydou zpět ztracené schopnosti se o své dítě řádně starat, tedy pominuly důvody, pro které bylo dítě umístěno do ústavu. To, zda tyto důvody pominuly musí odůvodnit soud. Další možností je umístění dítěte do péče jiné osoby. Ať už hovoříme o osvojení, pěstounské péči nebo poručnictví. Samotné osvojení je podle Hrušákové et al. (2017) posledním důvodem pro zánik ústavní výchovy. Osvojitelé za dítě přebírají rodičovskou odpovědnost a pro dítě to znamená, že zaujímá v osvojitelské rodině postavení, jako by se jim narodilo.

Opuštění ústavní výchovy a začlenění se do „běžného“ života je něco, s čím se jednoho dne setkají všechny umístěné děti. V kapitole 1.1 Ústavní výchova jsou popsány jednotlivá zařízení a jejich specifika, kde byl zmíněný i věk, ve kterém děti musí zařízení opustit. Výzkumná část práce je zaměřena na dětské domovy, ve kterých podle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, jsou umístěny děti do 18 let věku, s tím, že pobyt se dá prodloužit do 26 let věku, pokud se dítě soustavně připravuje na budoucí povolání.

V „běžné“ rodině je dítě na dospělý život připravováno rodiči, sourozenci nebo i ostatními rodinnými příslušníky. Škoviera (2007) tvrdí, že do náhradní výchovy přicházejí děti, které vyrůstají v nestabilní a nefungující rodině. A je to logické, kdyby rodina dítěti zajišťovala všechny potřeby a adekvátní prostředí pro vývoj, neocitlo by se v ústavní péči.

Příprava dítěte na samostatný život proto probíhá v rámci ústavní výchovy ve spolupráci se zaměstnanci zařízení, respektive vychovateli a sociálními pracovníky. Z výsledku výzkumu, který prováděli Čech a Štenclová (2021) vyplynulo, že vybraný výzkumný vzorek dětských domovů v České republice (N=138) má své vlastní strategie, pomocí kterých připravují děti na odchod z ústavní výchovy. Dále autoři dodávají, že dětské domovy spolupracují s různými neziskovými organizacemi.

Dle Lukšika et al. (2017) se děti opouštějící ústavní výchovu především nemají kam vrátit, chybí jim informace, určité sociální sítě a nemají rodinu, se kterou by mohly konzultovat otázky, které se týkají jejich osobního nebo pracovního života (Lukšik et al., 2017). Škoviera (2007) dále dodává, že na rozdíl od biologické rodiny, kde dítě spojuje s jeho rodiči a rodinou jak minulost, přítomnost i budoucnost, tak v ústavní péči je jedinec obklopen dětmi, se kterými je pouze teď a tady. Nesdílí s nimi minulost, a hlavně většinou ani neočekává propojenou budoucnost (Škoviera, 2007).

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů udává, že „má dítě právo na podporu a pomoc po ukončení pobytu v zařízení v souladu s cílem integrace dítěte do rodiny a společnosti“ (Zákon č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů, § 20, odst. 1).

Dále se v § 33 téhož zákona uvádí, že dítě, které ukončuje pobyt v zařízení, má nárok na věcnou pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek (Zákon č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Křístek (2017) ale dodává, že na tzv „odchodné“ vzniká nárok pouze ve dvou případech. V prvním případě má jedinec nárok na odchodné, dosáhne-li zletilosti a na základě svého dobrovolného rozhodnutí v zařízení už nezůstává, a to i když ještě dále studuje a připravuje se na výkon svého budoucího povolání. Ve druhém případě, kdy má jedinec nárok na odchodné, se jedná o chovance, který dosáhl 19 let věku a pobývá v zařízení – tudíž mu byla prodloužena ústavní nebo ochranná výchova – ale už dále nechce v zařízení setrvávat, ani pokud se připravuje na budoucí povolání (Křístek, 2017).

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí upravuje v § 50b podmínky nároku na opakující se zaopatřovací příspěvek. Na tento příspěvek má zletilý nárok v případě, že mu byla nařízena ústavní výchova, která trvala alespoň 12 měsíců a předcházela dni nabytí jeho zletilosti, je nezaopatřeným dítětem, nebyl odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody a má vypracován individuální plán ve spolupráci sociálního kurátora (Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Pokud zletilá osoba nesplňuje podmínky nároku na opakující se zaopatřovací příspěvek, může jí za určitých podmínek náležet příspěvek jednorázový. Podmínka pro je taková, že byl mladý dospělý ke dni, který předchází dni nabytí jeho zletilosti umístěn v zařízení pro výkon ústavní výchovy a „není-li ke dni nabytí plné svéprávnosti nezaopatřeným dítětem nebo přestal-li splňovat podmínky pro vznik nároku na opakující se zaopatřovací příspěvek“ (Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů, § 50c, odst. 1). Jednorázový příspěvek nenáleží mladému dospělému, pokud mu byla poskytnuta věcná pomoc podle § 33 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Dítěti je také poskytována ve spolupráci s OSPOD poradenská pomoc, která je zaměřena především na zajištění bydlení, práce a řešení obtížných životních situací (Zákon č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Ředitel zařízení má podle zmíněného zákona povinnost „informovat v zájmu zaručení návaznosti péče příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností o nadcházejícím propouštění dítěte ze zařízení, a to v termínu nejméně 6 měsíců před propuštěním dítěte“ (Zákon č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů, § 24, odst. 1, písm. j.).

1.4.1 Sociální služby a projekty

V této podkapitole jsou představeny služby, jaké jedinec při odchodu z ústavní výchovy může využít.

Sociální poradenství

Sociální poradenství má svou právní úpravu v § 37 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Podle tohoto zákona může být poskytováno základní a odborné sociální poradenství. Poskytované odborné sociální poradenství je zaměřeno na práci s jednotlivými sociálními skupinami a dle výše zmíněného zákona zajišťuje „*zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí*“ (Zákon 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů, § 37, odst. 4, písm. a-c).

Azylové domy

Jedná se o službu sociální prevence, jež upravuje § 57 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Tato služba poskytuje ubytování osobám nacházejícím se v nepříznivé sociální situaci. Mohou ji proto využít například jedinci, kteří opouštějí ústavní výchovu. V azylovém domě jim zajistí stravu a ubytování, poskytování této služby je ale pouze na omezenou dobu (Zákon 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Domy na půl cesty

Domy na půl cesty upravuje rovněž zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách, a jejich specifikaci nalezneme podrobněji v § 58. Tato služba sociální prevence je ve výše zmíněném zákoně definovaná, jako pobytová služba pro jedince, kteří opouštějí zařízení ústavní nebo ochranné výchovy. Službu lze využít do 26 let věku (Zákon 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Sociální rehabilitace

Sociální rehabilitaci upravuje § 70 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Tato služba může mít dle výše zmíněného zákona formu jak terénní, tak pobytové nebo ambulantní služby. Jedná se o pomoc jedincům se začleněním do společnosti a k prohloubení jejich samostatnosti. Pracovníci zde pomáhají klientům, kterým může být

i osoba po ukončení ochranné nebo ústavní výchovy, s nácvikem běžných činností a rozvojem dovedností (Zákon č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Projekt Patron

Tento projekt vznikl v roce 2013 a funguje speciálně pro jedince, kteří opouštějí zařízení náhradní výchovy. Hlavní myšlenka a smysl projektu je takový, že dospělý jedinec starší třiceti let, který již žije svůj vlastní a samostatný život, se vidá s klientem, který opustil zařízení. Patroni, jak se říká těmto dobrovolníkům, věnují svůj čas, a hlavně získané zkušenosti jedincům opouštějícím zařízení náhradní výchovy. Projekt je registrovaný jako dobrovolnický program u Ministerstva vnitra ČR a od dob svého působení už pomohl spojit 172 patronských dvojic (Patron, 2024).

Nadace Terezy Maxové

Nadace svou činnost provozuje od roku 1997 a je zaměřena na pomoc znevýhodněným dětem. Jeden z projektů, který nadace vede, nese název Accenture Academy a jeho cílem je pomoci dětem z dětských domovů při vstupu do samostatného života. Projekt pomáhá jedincům zvýšit soběstačnost a samostatnost, je více zaměřen na volbu povolání, trh práce, pracovní příležitosti a motivaci ke vzdělávání (Nadace Terezy Maxové, 2024).

Dejme dětem šanci o. p. s.

Občanské sdružení Dejme dětem šanci vzniklo v roce 2011. Po transformaci na obecně prospěšnou společnost v roce 2013 pomáhá do současnosti mladým lidem z dětských domovů. Jako jeden z mnoha projektů, vzniklých v rámci této organizace, je projekt Pomoz mi do života, který je určen pro lepší start mladých lidí z dětských domovů, ale také poskytuje podporu při studiu. Podpora je formou stipendijních programů, startovacích balíčků a asistence, která pomáhá jak při řešení běžných záležitostí, tak při pracovním uplatnění mladých lidí (Dejme dětem šanci, 2021).

2 Cíl práce a výzkumné otázky

2.1 Cíl práce

Cílem bakalářské práce je zjistit, jak probíhá profesní připravenost dětí v dětských domovech a jak se na tomto procesu podílí sociální pracovník.

2.2 Výzkumné otázky

1. Jaký je postup sociálního pracovníka na profesní přípravě dětí v dětských domovech?
2. Jaké metody a služby jsou využívány při profesní přípravě dětí v dětských domovech?

3 Metodika

3.1 Strategie výzkumu

Pro výzkumnou část této bakalářské práce byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie. Hendl (2016) jako výhodu kvalitativního výzkumu uvádí fakt, že výzkumník se dostane více do hloubky a nezůstane pouze na povrchu. Dala byla získávána prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů. Otázky do rozhovoru byly sestaveny tak, aby ze získaných odpovědí bylo možné získat i odpovědi na stanovené výzkumné otázky. V příloze č. 1 je uveden scénář rozhovoru.

3.2 Výzkumný soubor

K výzkumu byl zvolen jeden výzkumný soubor tvořen sociálními pracovníky z dětských domovů. V rámci výzkumu byly dle existujících seznamů vyhledány dětské domovy a telefonicky nebo emailem kontaktováni sociální pracovníci.

Na výzkumu se podílelo 5 sociálních pracovníků z České republiky.

Tabulka č. 1 - Charakteristika výzkumného souboru

Komunikační partner	Dosažené vzdělání	Počet let v zařízení	Počet dětí v zařízení
KP1	DiS.	3 let	32 dětí
KP2	Mgr.	10 let	50 dětí
KP3	Mgr.	6 let	40 dětí
KP4	Mgr.	15 let	40 dětí
KP5	DiS.	16 let	32 dětí

Zdroj: Vlastní výzkum

Z tabulky č. 1 vyplývají základní informace o 5 komunikačních partnerech, kteří se dobrovolně účastnili na výzkumu k této bakalářské práci. Tři komunikační partneři z pěti mají vysokoškolské vzdělání, dva mají vyšší odborné. Průměrný počet let působení komunikačních partnerů v zařízení na pozici sociálního pracovníka je 10 let. V posledním sloupci tabulky je znázorněn počet dětí v zařízení. KP3 uvedl, že kromě kapacity 40 dětí s uloženou ústavní výchovou mají v zařízení 5 ZDVOP míst pro děti, které vyžadují okamžitou pomoc. Informace o počtu dětí v zařízení byla do tabulky zařazena z důvodu,

že všichni komunikační partneři odpověděli, že zařízení, ve kterém působí, má momentálně plnou kapacitu a nemohou přijímat nové děti.

3.3 Realizace výzkumu

Kvalitativní výzkum byl realizován od března do dubna roku 2024. Sociální pracovníci byli kontaktováni podle dostupných telefonických nebo emailových kontaktů uvedených na stránkách jednotlivých organizací. Při komunikaci byly stanoveny termíny rozhovorů, které probíhaly buď osobním setkáním v kanceláři sociálního pracovníka anebo pomocí telefonického spojení. Jednotlivé rozhovory byly nahrávány na diktafon. Sociální pracovníci s tím byli srozuměni a dobrovolně podepsali informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru, jehož vzor je přiložen jako příloha č. 2. Délka rozhovorů se lišila, probíhaly v rozmezí 30 až 60 minut.

3.4 Analýza dat

Po sesbírání rozhovorů následovalo jejich přepsání do programu MS Word. Tyto rozhovory byly pomocí techniky otevřeného kódování zakódovány. Byl vytvořen seznam kódů, který byl následně zredukován (duplicita, významová podobnost). Seznam kódů a kategorií po redukcích viz příloha č. 3. Pro analýzu získaných dat byly použity prvky metody zakotvené teorie. Autory přístupu, který je označován jako zakotvená teorie jsou Anselm Strauss a Barney Glasser (Hendl, 2016). Následně byly pomocí axiálního kódování vyhledány vztahy mezi jednotlivými kódy a kategoriemi. Výsledky byly graficky zpracovány v programu Atlas.ti za pomoci síťování (networking).

3.5 Etika výzkumu

Pro dodržení etiky výzkumu byl každému komunikačnímu partnerovi poskytnut informovaný souhlas s dobrovolným provedením rozhovoru. V informovaném souhlasu bylo uvedeno, že rozhovor bude nahráván, a to pro účely bakalářské práce. Dále souhlas obsahuje část, která pojednává o tom, že bude zachována anonymita jak komunikačních partnerů, tak osob, o kterých by se mohli během rozhovoru zmínit. Pro dodržení tohoto tvrzení byla každému komunikačnímu partnerovi přidělena zkratka KP, označena dále číslicemi 1-5. Po obhájení bakalářské práce budou pořízené zvukové záznamy odstraněny. Informované souhlasy s provedením výzkumu budou uloženy u autorky práce.

4 Výsledky

Data, která byla získána během polostrukturovaných rozhovorů, byla vyhodnocena pomocí prvků metody zakotvené teorie. Tato část se skládala ze dvou fází – kódování a kategorizace a axiálního kódování, kdy byly vyhledány vztahy mezi jednotlivými kódy a kategoriemi. Zakódovaná data byla zpracována v programu Atlas.ti a seskupena do následujících schémat. Z výsledků výzkumu vzešlo 9 kategorií:

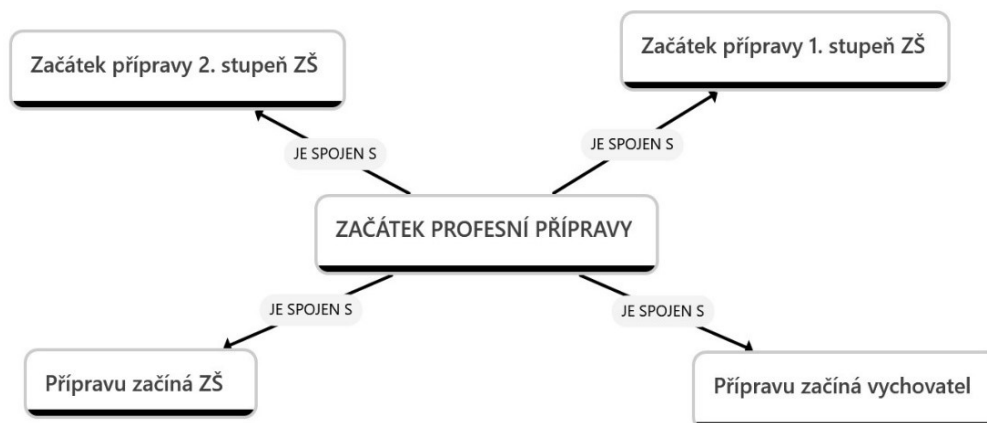
- 1) Začátek profesní přípravy
- 2) Role SP v profesní přípravě
- 3) Role vychovatele
- 4) Subjekty zúčastněné na profesní přípravě
- 5) Motivace dětí ke studiu
- 6) Výběr školy z pohledu dítěte
- 7) Doučování
- 8) Akce a spolupráce
- 9) Spolupráce s rodiči

4.1 Interpretace výsledků formou kategorií

Kategorie č. 1: Začátek profesní přípravy

Kategorie je zaměřena na dobu, kdy se dítě začíná dozvídat a zajímat o podávání přihlášek na střední školy či odborná učiliště a subjekty, které mu tyto informace poskytují.

Schéma č. 1 - Začátek profesní přípravy

Zdroj: Vlastní výzkum

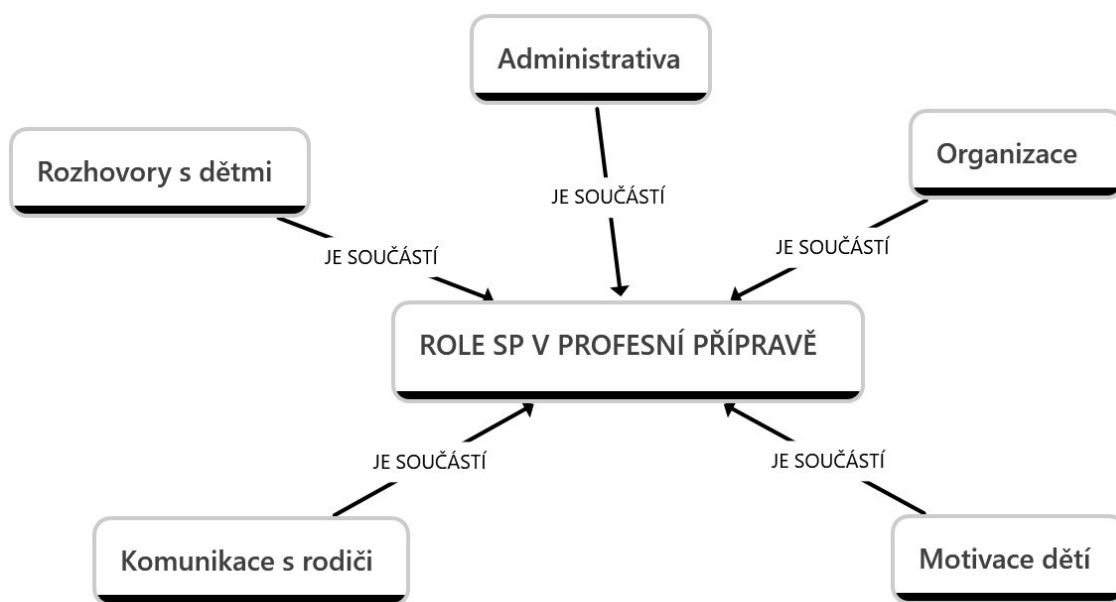
Z výsledků vyplývá, že o určité profesní přípravě nebo podávání přihlášek na střední školy či odborná učiliště se dítě umístěné v ústavní výchově začíná dozvídat přibližně na druhém stupni základní školy, ojediněle už na prvním (viz schéma č. 1 výše). „*U dětí se představy budoucího výběru školy v průběhu života mění. Příprava na budoucí výběr školy je aktuální v osmé třídě*“ (KP3). „*Už tak zhruba v průběhu osmé třídy už se ptáme dětí*“ (KP4). Do profesní přípravy dítěte se nejvíce zapojuje vychovatel. „*Prvotně jsou to vychovatelky na rodinkách. Protože ty už mají zjištěno anebo podle preferencí ví, co by děti bavilo a na co by byly šikovný*“ (KP1). „*Každopádně jsme dětský domov. Roli rodiče zde plní vychovatel skupiny či dítěte. Tudiž vychovatel je ten, kdo se s dítětem začíná o otázkách profese bavit nejdříve, někam jej směřuje*“ (KP3). Určitým způsobem se zapojuje i základní škola, kde o tomto tématu s dětmi začíná hovořit během vyučování jejich vyučující, nebo v rámci školní výuky docházejí na akce a burzy škol. „*Je to v rámci školní výuky a děti vidí, že deváťáci už si přihlášky dávají*“ (KP2). Dle odpovědí některých komunikačních partnerů přípravu i v ojedinělých případech zahajuje samo dítě. „*Ale jsou děti, který za mnou přijdou, protože ví, že dělám věci, co se týkají pobytů, a tak jako různých věcí mimo zařízení, takže se mě taky přijdou zeptat a spíš si ty informace*“

doplnit“ (KP2). KP5 uvedl, že u nich v zařízení s tímto tématem začíná ředitel zařízení. „No přímo kdy to začíná... Asi když v té osmé třídě to začíná paní ředitelka na společném sezení... No anebo ve škole... To je fakt asi o náhodě, kdo dřív“ (KP5).

Kategorie č. 2: Role SP v profesní přípravě

Kategorie je zaměřena na sociálního pracovníka v dětském domově, jeho roli a úkoly, které musí v rámci náplni své práce obstarávat při výběru dalšího vzdělání dětí (viz schéma č. 2 níže).

Schéma č. 2 - Role SP v profesní přípravě

Zdroj: Vlastní výzkum

Náplň sociálního pracovníka v dětském domově je velmi rozmanitá, a to i co se týká profesní přípravy dítěte. Sociální pracovník je ten, kdo zajišťuje různé administrativní a organizační věci. Tato agenda se týká především rozdávání tiskopisů, kontroly přihlášek a jejich následné odesílání na dítětem vybranou školu, zajištění lékařských prohlídek, které jsou potřebné pro přijetí dítěte či poskytování přehledu oborů. „*Já jsem ale ten člověk, že když si ti deváťáci mají podat přihlášky, tak já jsem ten, kdo to jakoby organizuje*“ (KP2). *A já potom plním přihlášky, posílám přihlášky, ta administrativa. I tu komunikaci se školou, posílání dopisů*“ (KP5). Na skutečnosti, že sociální pracovník shání potřebné informace a dokumenty, komunikuje se školou a organizuje průběh odesílání přihlášek, se shodli všichni komunikační partneři.

Jednou z hlavních dovedností sociálního pracovníka by měla být schopnost komunikace a vedení rozhovorů. S dětmi v dětských domovech tomu není jinak, sociální pracovník s nimi vede rozhovory o výběru budoucí školy, jejich zájmech, dovednostech a možných očekáváních. Součástí těchto rozhovorů je i motivace dětí. „*Když za mnou dítě přijde*

a chce poradit nějakým způsobem, nebo povídáme si i během cesty k lékaři, během času, kdy jsme spolu a jsme spolu sami dva. Probíráme klady a zápory toho zvoleného oboru a té školy, co si vezme“ (KP1). „No já se na tom podílím ta, že si s dětmi říkáme, která škola by byla dostupná pro ně. Vzhledem k dojíždění, nebo co si přeje matka nebo rodiče, jakou oni mají představu. Potom hodnotíme, jaký mají výsledky ve škole, jaký mají prospěch, jestli ta škola je vůbec reálná pro ně“ (KP5).

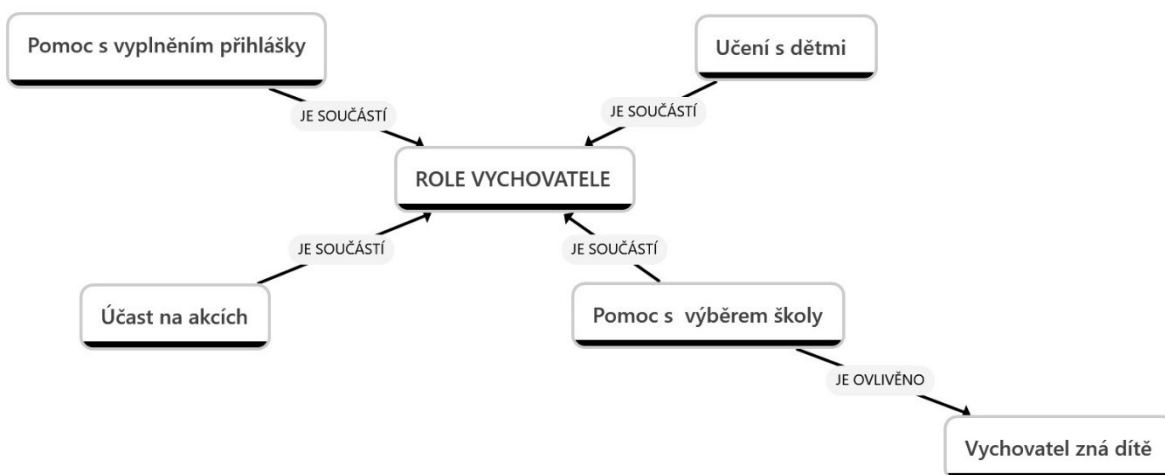
KP č. 1, č. 2, č. 4 a č. 5 se během rozhovoru o jejich náplni práce zmínili i o komunikaci a kontaktu s rodiči. Ať už za nimi dojíždějí kvůli podpisu, nebo s nimi vedou rozhovory či je obesílají dopisy. *„Vlastně posílám i dopisy rodičům, my je musíme vyrozumět, kam jsme poslali tu přihlášku a potom vlastně na kterou školu jsou přijatý“ (KP5). „My nejsme zákonní zástupci, vždycky s tím musí rodiče souhlasit. Takže s rodiči se domlouvám, pokud to jde. Třeba jim tu žádost pošlu a oni mi ji pošlou zpátky, nebo zajedou sem a podepíšou jí anebo pokud v tom nejzazším případě to nejde, s rodiči, tak to může podepsat ředitelka zařízení“ (KP4).*

KP2 uvedl, že na profesní přípravě jako takové má pouze malou účast, spravuje spíše administrativní a organizační agendu a odvolává se na fakt, že samotná profesní příprava je více v kompetenci vychovatelů. Ostatní komunikační partneři se k procentu účasti takto nevyjádřili.

Kategorie č. 3: Role vychovatele

Kategorie pojednává o roli vychovatele v dětském domově. Z výzkumu je patrné, že vychovatel se aktivně podílí na procesu profesní přípravy dětí. Vychází se ze skutečnosti, že vychovatel je s dětmi v kontaktu podstatně intenzivnější dobu.

Schéma č. 3 - Role vychovatele

Zdroj: Vlastní výzkum

Vychovatel v dětském domově představuje velmi důležitou osobu, která se podílí na celém výchovném procesu dítěte a také na zkoumané profesní přípravě (viz schéma č. 3 výše). Vychovatel je ten, kdo je s dětmi téměř neustále v kontaktu, aktivně s nimi pracuje a ví o nich bližší informace, které se sociální pracovník bez užšího kontaktu s dítětem nemá možnost dozvědět. Proto se v procesu výběru školy velmi využívá znalostí vychovatele o umístěných dětech, jak reprezentuje odpověď komunikačního partnera č. 1. „Protože když je někdo šikovný na nějaký rukodělný práce nebo práce se dřevem, tak nepůjde dělat automechanika. Takže to ví nejlíp ti vychovatelé, vlastě během toho celého výchovného procesu zjišťují, co by dětem vyhovovalo a na co by byly šikovný ty děti“ (KP1).

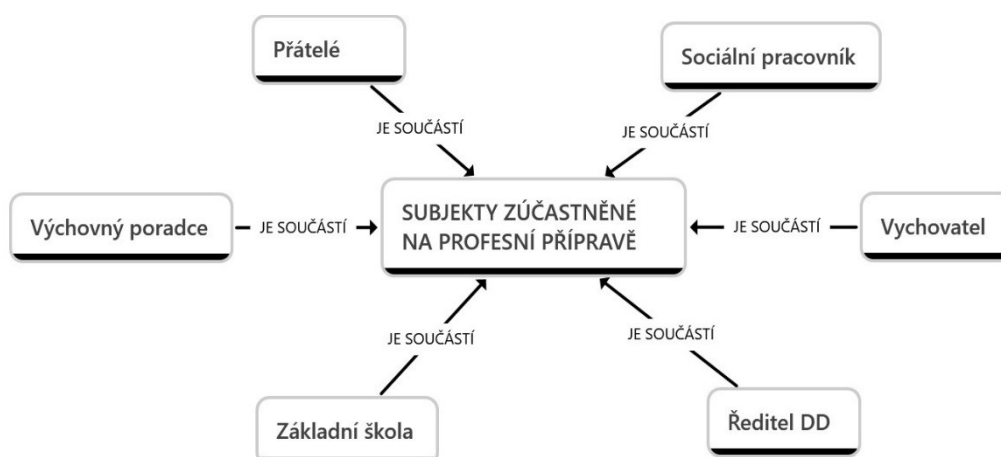
Vychovatel dětem pomáhá i s vyplněním přihlášek na střední školu nebo odborné učiliště a hovoří s nimi o možném následujícím studiu. „To nedělají vychovatelé, ti jim třeba pomůžou vyplnit přihlášku“ (KP2). I ti vychovatelé mluví s dětmi o tom, asi zase spíš, na co jsou šikovný, vybírají spíše ten obor“ (KP5). Při této diskusi vycházejí ze svých znalostí.

Na schématu č. 3 je dále vidět, že vychovatel pomáhá dětem s učením a doučováním probírané látky ve škole a s vypracováváním domácích úkolů. „*Každý den se vychovatelé učí s dětmi. Každý den, co přijdou ze školy dělají úkoly a učí se*“ (KP1). Mimoto také doprovází děti na akce jako jsou dny otevřených dveří a podobné, jelikož jak vyplynulo z odpovědi KP4, sociální pracovník se tohoto neúčastní, z důvodu, že návštěvy akcí nespádají do jeho náplně práce. „*Pokud si dítě vybere školu, vychovatelé jdou s dítětem do školy se podívat. Když má dítě zájem. Jezdí se klidně i s jedním dítětem*“ (KP1).

Kategorie č. 4: Subjekty zúčastněné na profesní přípravě

Na profesní přípravě dětí v dětských domovech se, jak znázorňuje následující schéma č. 4, podílí mnoho subjektů. Jejich hlavním cílem je pomoci dítěti s výběrem školy podle jeho možností, schopností a dovedností.

Schéma č. 4 - Subjekty zúčastněné na profesní přípravě

Zdroj: Vlastní výzkum

Výsledky výzkumu poukazují na skutečnost, že profesní příprava dětí umístěných v dětském domově má multidisciplinární charakter. Na tomto procesu se nejvíce podílí sociální pracovník a vychovatel, jejichž náplň práce a roli v dětském domově popisují Kategorie č. 2. a č. 3.

Dalším účastníkem je například ředitel zařízení, který se dle výsledku výzkumu na tomto procesu podílí rozhovory s dětmi o výběru vhodné školy či radou ohledně podávání přihlášek. „Většinou ty dvě přihlášky děti ví a se třetím výběrem pomůže paní vychovatelka nebo pan ředitel, ten to má opravdu zmáklé a ten to všechno ví“ (KP1). Jak uvedli KP č. 1, č. 3, č. 4 a č. 5, tak ředitel zařízení má v kompetenci i podpis přihlášek na školu, pokud nejsou schopni rodiče anebo se vyskytnou jiné překážky. „No my jsme to v minulých letech dělali tak, že to podepisovala paní ředitelka, protože vlastně děti na to měly krátkou dobu“ (KP5). „Naštěstí zrovna profesní přípravu rodiče tolik ovlivnit nemohou, přihlášky může podepisovat ředitel zařízení“ (KP3). Komunikační partner č. 2 se k tomuto tématu nevyjádřil.

Jak znázorňuje schéma č. 4, dětský domov spolupracuje i se základní školou, kam dané dítě dochází. Škola poskytuje dítěti doučování nebo zprostředkovává zájezdy na akce či poskytuje služby výchovného poradce. „A je to takhle jen přes tu školu a oni mají

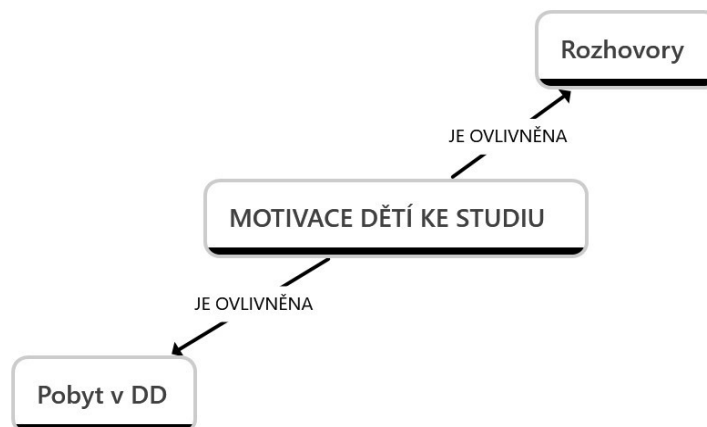
nějakého metodika... výchovný poradce. A ten samozřejmě s paní učitelkou jo, protože zase ty děti znají po školní stránce, jak ve škole prosperují. Takže i to slovo učitele je důležité“ (KP4).

KP č. 1, č. 2 a č. 3 v rozhovoru uvedli, že dítě výběr školy často konzultuje i s kamarády ve škole nebo z jiných dětských domovů na víkendových pobytech. *„Samozřejmě dítě občas přichází samo s nějakou vizí ze školy, od kamarádů“ (KP3).*

Kategorie č. 5: Motivace dětí ke studiu

Následující kategorie pojednává o důvodech, které u dítěte ovlivňují jeho motivaci ke studiu a výběru vhodné školy (viz schéma č. 5 níže).

Schéma č. 5 - Motivace dětí ke studiu

Zdroj: Vlastní výzkum

Všichni komunikační partneři se shodují, že velkým motivačním faktorem jsou pro děti rozhovory se zaměstnanci dětského domova, ať už se jedná o vychovatele, sociální pracovníky či ředitele zařízení. *„Nicméně motivaci mají od nás, dlouhodobě o tom mluvíme, že je potřeba dostudovat tak, aby po měli co nabídnout na trhu práce a zaměstnavatelům. Takže se nestává, že by třeba po třech letech, co se ukončuje ústavka a prodlužuje, tak že by v patnácti končila a dítě by řeklo: „Ne, já jdu domu, nechci“. Ne to se nám nestává. Takže tu motivaci u nás mají, jak ze školy, tak od vychovatelů, ode mě, od vedení. Mluvíme o tom, že je to potřeba i do jejich budoucího života (KP2)“.* KP4 se k motivaci dítěte vyjádřil následovně: *„Tohle dětem vtloukáme vlastně od začátku, co sem děti nastoupí. Už se snažíme jim nabízet co by třeba mohly dělat, že ta práce je důležitá, že to vzdělání je důležité. Kolikrát se stane, že to dítě zletí a ještě chodí do školy. A tím že zletí, si samo může ukončit pobyt v dětském domově a vlastně nemá vyučení a odejde v průběhu roku. Říkáme mu, co s tebou bude, nemáš školu a tak... Ale je to takový příklad pro ty děti“ (KP4).*

Součástí motivace dítěte je i například nezavrnutí výběru školy. *„I když víme, že na to nemá, nesmíme jim tu možnost zavrhnout. V žádném případě nemůžeme říct, že na to nemá, ať se tam nehlásí, že se tam hlásí hodně dětí“ (KP1).* KP1 mi dále uvedl, že děti motivují i prostřednictvím tréninku jejich dovedností například tak, že chlapec, který chce

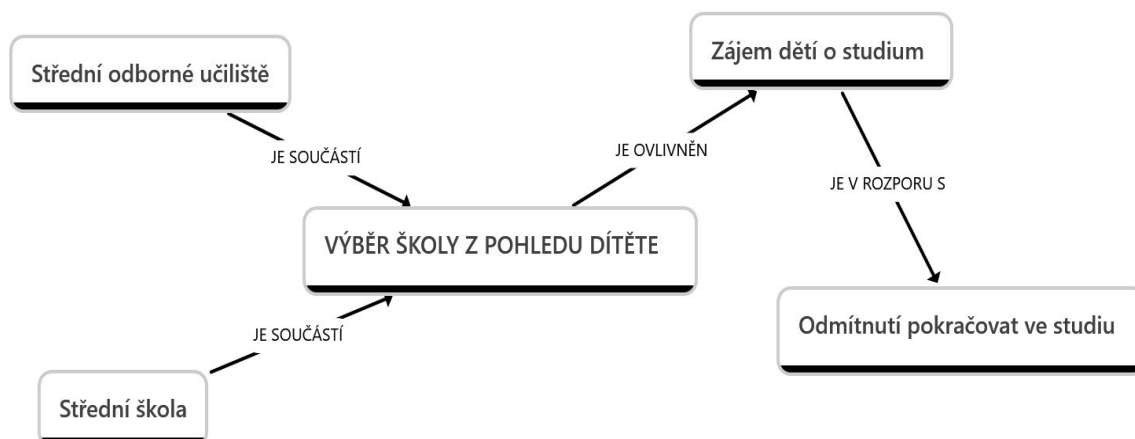
být kadeřník, má dovoleno v domově stříhat ostatní děti. Samozřejmě s jejich souhlasem a souhlasem vychovatele.

Pro děti je dále velkou motivací ke studiu i pobyt v dětském domově. Dle zákona o ústavní výchově i zletilý jedinec, který se dále připravuje na budoucí povolání, může do ukončení studia pobývat v ústavní péči. Z výsledků výzkumu je toto pro děti velká motivace. *„Motivace je jasná, každé dítě ví, že po základní škole, pokud má tady nařízenou ústavní výchovu, musí někde studovat. Je to podmínka pro to, aby mohly setrvávat v ústavní péči, protože jsme školský vzdělávací zařízení“ (KP2).* *„U nás je profesní příprava důležitá, aby vůbec děti mohly v DD být. Většinu našich dětí ani nenapadne, že by po základní škole nepokračovaly ve studiu“ (KP3).*

Kategorie č. 6: Výběr školy z pohledu dítěte

Tato kategorie je zaměřena na výběr školy dítětem, který je velmi ovlivněn zájmem dítěte o studium (viz schéma č. 6 níže).

Schéma č. 6 - Výběr školy z pohledu dítěte

Zdroj: Vlastní výzkum

Z odpovědí všech komunikačních partnerů je patrné, že si děti nejčastěji vybírají střední odborná učiliště. „Vzhledem k našemu zařízení se jedná nejčastěji o učiliště. Zřídka se jedná o střední školu s maturitním oborem“ (KP3). „U nás učiliště, jednoznačně. Středoškoláky tady máme aktuálně tři“ (KP4). Střední školu si děti vybírají zřídka, přesto 4 komunikační partneři z 5 odpověděli, že alespoň pár středoškoláků mají. Na doplňující otázku ohledně počtu středoškoláků KP5 odpověděl následovně: „No měli jsme je, ale teď už nemáme, protože fakt na to nemají mentálně, jsou děti hodně slabý. Ale měli jsme středoškoláky. Vlastně před takovými pěti lety“ (KP5). Z odpovědi vyplývá, že pouze v zařízení, kde působí sociální pracovník označen KP5, středoškoláky nemají. Uvedl, že přijímací zkoušky a celkové studium na střední škole je pro děti náročné, proto raději volí učiliště. KP1 a KP2 uvedli, že občas se dítě rozhodne po učilišti ještě pro nástavbové studium. „Hodně učňovské obory s tím, že si potom dodělávají nástavby, pokud jim to jde“ (KP1). KP1 dále dodal, že v domově měli i slečnu, která úspěšně vystudovala vysokou školu. Ve výběru školy, dle stejného komunikačního partnera, v některých případech dítě volí podobný obor jako mají rodiče, přátelé či sourozenci.

Výběr školy ale mohou někdy ovlivnit například zdravotní překážky dítěte. „Další překážky mě možná napadají zdravotní. Máme dítě, které je těžký schizofrenik s tím, že kdyby šel na strojírenský obor, práce opravář aut, tak nemůže mít řidičský průkaz.

Psychiatr nedovolí, aby měl řidičský průkaz a k tomu se také musí přihlížet při výběru školy, aby to dítě bylo schopné splnit podmínky, které ta škola má“ (KP1).

Komunikační partneři č. 1 a č. 5 sdělili, že dojíždění dítěte do jiného okresu neshledávají jako překážku pro volbu určité školy. Ostatní komunikační partneři se k tomuto tématu nevyjádřili. *„Ano máme. Máme slečnu třeba na intru v Prachaticích. Děti dojíždějí do Trhových Svinů, do Lišova, do Velešína... Takže máme děti všude a není problém internát zajistit“ (KP1). Jak se prostě dá dojíždět a potom aby se to skloubilo s tím, jak mohou děti dojíždět na dovolenky“ (KP5).* Komunikační partneři č. 3 a č. 4 se shodli na tom, že děti jsou často s výběrem školy nerozhodné, váhají a nejsou si jisty co chtějí. *„Někdo si však ani těsně před podáním přihlášky není stoprocentně jistý, co vlastně on sám chce“ (KP3).*

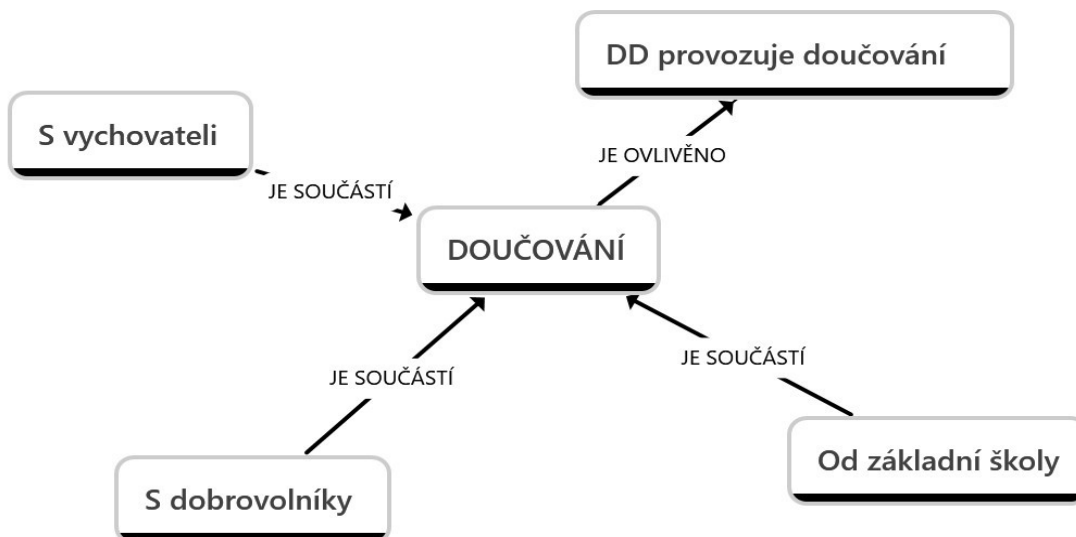
S výběrem střední školy nebo učiliště velmi souvisí zájem dětí o studium, který je podle komunikačních partnerů individuální. *„Je to individuální, každé dítě k tomu přistupuje jinak. Nedá se říct, že všichni mají velký zájem, co z nich bude. Ale máme tady i děti, které opravdu mají velký zájem, opravdu se snaží, chtějí mít střední školu, středoškolské vzdělání i vyšší. A naopak jsou tady děti, které nemají potuchy.“ (KP4).* *„Opět individuální, jedná se o širokou otázku. Některé děti jsou aktivní, jde jim o jejich budoucnost, jiné ne“ (KP3).*

Žádný z dotazovaných komunikačních partnerů nesdělil skutečnost, že by zažili situaci, kdy si dítě odmítne vybrat školu a nepokračovat ve studiu. *„To se nám nestává, děti jsou dostatečně motivované, takže ve studiu neodmítají pokračovat“ (KP3).* *„To nemám tedy, s tím nemám žádnou zkušenost. A vždycky u nás děti musí chodit do školy. Když by třeba nechtěly, tak okamžitě jednáme o přemístění“ (KP5).* *„To se nám nestává, a i kdyby se to stalo, tak bychom je formou besedy a nějakého rozhovoru motivovali“ (KP1).*

Kategorie č. 7: Doučování

Tato kategorie je zaměřena na formy doučování v dětských domovech, jejich zajištění a provedení.

Schéma č. 7 - Doučování

Zdroj: Vlastní výzkum

Dle dat, která vyplývají z výzkumu, se všichni komunikační partneři shodli, že nějakým způsobem jejich zařízení zajišťuje doučování pro umístěné děti (viz schéma č. 7 výše). Děti musí o doučování jevit zájem. Nejčastější formou je doučování od vychovatelů. „A jinak je to individuální, když dítě dohání nějaký předmět, takže vychovatelé že jo, mají určité vzdělání, takže je doučují a pomáhají jim s určitými předměty“ (KP4). Druhou nejčastější formou je zprostředkované doučování s dobrovolníky. „A pak sem chodí studenti a studentky. Pan ředitel napíše na společný email, kdo a z jakého předmětu chce doučovat. Vychovatelé to proberou s dětmi, protože ty děti musí chtít, nemůžou tam chodit děti, co nechtějí. A ty děti, co chtějí, napíšu, jaký předmět a jednou, dvakrát týdně sem chodí studentka nebo student a s dětmi se doučují“ (KP1). Na doplňující otázku, o jaké studenty se jedná, KP1 sdělil, že se jedná o studenty z vysoké školy, přesněji z pedagogické fakulty. „Čas je omezený, chodí sem třeba jedno nebo dvě odpoledne v týdně“ (KP1). KP4 se k doučování vyjádřil následovně: „Doučování probíhá. Jezdí sem dobrovolnice, paní, ta vyučuje jazyky“ (KP4). Odpověď KP5 na stejnou otázku zněla: „Doučování probíhá. Máme dobrovolníky nebo pracovníky z Fokusu, nebo třeba teď no z nějakých nadací“ (KP5).

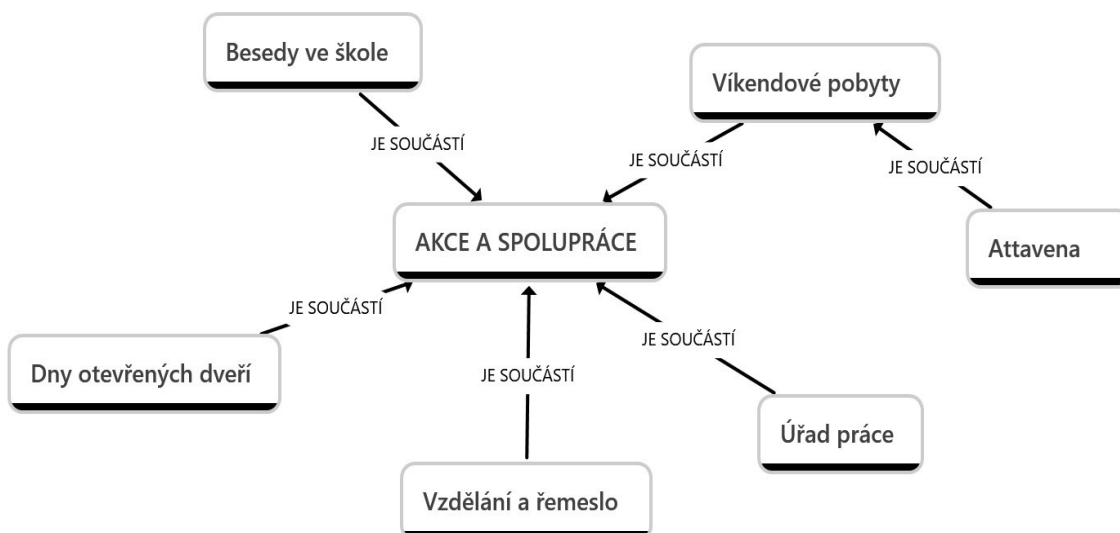
KP1 a KP4 zmínili, že doučování probíhá nejčastěji ve spolupráci se základní školou dítěte. „*Doučování mají ale děti i ve škole, pokud jim nějaký předmět nejde, tak vlastně ho mají i z toho předmětu s paní učitelkou nebo panem učitelem*“ (KP1). Dle odpovědi komunikačního partnera č. 4 zařízení nevidělo překážku v tom, zajistit dítěti doučování i během pandemie covid-19: „*I probíhalo něco v covidu třeba, protože my jsme jedno zařízení dětský domov a školy, takže nám třeba vypomáhali učitelé ze školy. Ted' bylo ještě... v současné době budou přijímací zkoušky, takže na to děti dochází do své školy, kde doučují*“ (KP4). Komunikační partner č. 3 uvedl následující: „*Je to individuální dle potřeb dětí, máme zde vlastní pedagogy. Těž jsme vždy schopni oslovit někoho zvenčí, kdo na doučování může přijít. Děti však nejčastěji dochází na doučování ke svým pedagogům ze školy, v rámci školního doučování*“ (KP3).

Pouze komunikační partner č. 2 uvedl, že ve svém zařízení nezprostředkovávají žádnou externí formu doučování, probíhá pouze učení s vychovateli. „*Doučování přímo ne, klasické učení jako doma. U nás si děti prostě řeknou, když třeba něco nevědí. A samozřejmě vidíme to výsledkově*“ (KP2).

Kategorie č. 8: Akce a spolupráce

Kategorie č. 8 je zaměřena na spolupráce dětských domovů s externími subjekty. Schéma č. 8 níže znázorňuje nejčastěji zmiňované spolupráce.

Schéma č. 8 - Akce a spolupráce

Zdroj: Vlastní výzkum

Všichni komunikační partneři uvedli, že v zařízení, kde působí, neprovozují žádné besedy ani akce, které by byly zaměřeny na volbu povolání. Veškerá účast dětí probíhá externě v doprovodu vychovatelů nebo školy. „Přednášky tady neděláme, na to nemáme kapacitu“ (KP4). Plně zastoupená účast všech zařízení je na dnech otevřených dveří vybraných škol. „Osmáci a devátáci jezdí na dny otevřených dveří do škol“ (KP2). Plně využívané jsou také burzy školy, například Vzdelání a řemeslo, které probíhá v Českých Budějovicích. KP5 uvedl, že jezdí na Mozaiku do kraje Vysočina. „Jezdíme i na Vzdelání a řemeslo, tam se nejedí se železnou pravidelností“ (KP2). „S dětmi se jezdíme dívat do odborných učilišť na dny otevřených dveří, dále na burzu škol a na ÚP“ (KP3). „Děti chodí i na akce na Výstavišti, ale tam chodí se základní školou, kde jsou“ (KP1).

Kromě dnů otevřených dveří a burz škol, 4 z 5 komunikačních partnerů odpovědělo, že využívají určitou formu víkendových či prázdninových pobytů, z nichž nejvíce byla zastoupena účast na pobytech od Attaveny. „Úplně to zde nemáme, ale máme vyhraněné skupiny. Ta skupina se jmenuje Attavena, kam jezdí děti třeba patnáctileté a tam o víkendech jsou psychologové, děti z dětských domovů. Mají tam pro ně program a mohou hovořit s psychologem, s psychiatrem anebo z ostatními dětmi z dětských domovů. Jezdí

tam takhle na víkendy pryč ty starší děti, mají to třeba jednou za měsíc nebo jednou za dva měsíce. Mají tam nějaké výlety a doprovodné programy, mají to i s ubytováním. V pátek odjedou a v neděli přijedou“ (KP1). KP2 na otázku, která se týkala dobrovolnických programů ve své odpovědi zmínil účast na Attaveně následovně: „Dobrovolnické programy tady úplně nemáme, ale máme spolupráce s neziskovkami, kam směřujeme všechny děti od patnácti let. Popřípadě pokud jsou mentálně silnější, tak už v těch čtrnácti. A je to fajn, jedná se o pobytové formy, spolupracujeme například s Attavenou. Tam máme dva turnusy“ (KP2). „Ty děti mají... ted' mě napadá, že děti jezdí na takový ty pobyty od různých nadací a ted'kon třeba jezdí děti s nadací Attavena a tam už mají takový ty různý zaměření na zaměstnání, finance, výběr povolání...“ (KP5). Komunikační partner č. 4 uvedl, že se zařízení, kde působí, Attaveny neúčastní, ale poskytují dětem pobyty od jiného sdružení. „A máme vlastně takové sdružení Letní dům, kam děti jezdí na víkendové pobyty a prázdninové pobyty. Je to sdružení, které má sídlo v Praze a pro tyhle starší děti se ty pobyty zaměřují i na výběr povolání a všechno kolem toho“ (KP4). Dále KP4 uvedl, že tato forma pobytů dětem slouží jako určitá motivace a nácvik dovedností do budoucího života. KP3 se k účasti na podobných pobytech nevyjádřil.

Kromě výše zmíněné Attaveny a sdružení Letní dům, KP5 zmínil spolupráci i s jinými neziskovými organizacemi. „Dříve to byly tréninky na Spolu dětem. Takže od těchle nadací jezdí na ty víkendový pobyty a tam se oni vlastně seznamují s různými obory. Pak vlastně ještě byli s nadací od Kellnera... Open Gate. Tak na tom gymnáziu tam pořádali pro ty osmáky a deváťáky nějaký workshop k výběru zaměstnání a ukazovali jim tam různý zase profese jako je třeba hodinář, zlatník, kovář, takový netradiční“ (KP5).

Komunikačním partnerům byla položena otázka, zda využívají nějakým způsobem služby od úřadu práce. Pouze KP2 sdělil kladnou odpověď, a to, že s dětmi aktivně tyto služby využívají a podporují účast dětí na testovacích programech. „Využíváme. I dětem říkáme, že jsou taková ta testovací období na úřadu práce, kde si mohou, pokud nevědí, jakou školu by si vybrali, tak mohou být odesláni na úřad práce kde se podle testových otázek zjistí, jaké zaměření by mohlo být, ale je to hrozně široký“ (KP2). S komunikačním partnerem byl na totéž téma zaveden rozhovor, jehož hlavní otázkou bylo, jak je tato služba pro děti efektivní. KP2 poukázal na řekněme velmi rozsáhlou nabídku možných povolání, často pro děti spíše matoucí. „Tam jim vyjedou dva papíry možných zaměstnání,

ale je to hrozně široký. Oni jsou z toho dost překvapení, to je až bych řekla často ne zaměří, ale rozostří. My to s nimi samozřejmě probíráme, hodně i vychovatelé“ (KP2).

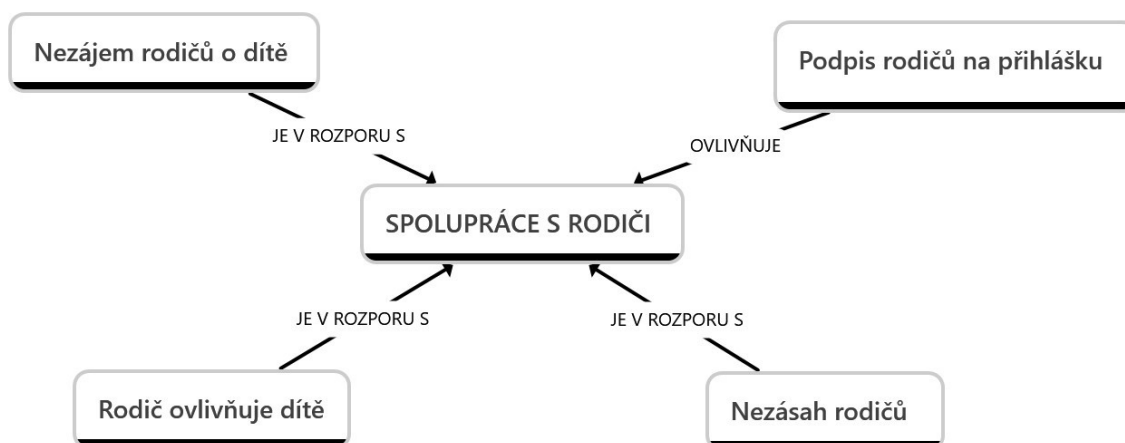
Komunikační partneři č. 3 a č. 5 sdělili, že služby úřadu práce děti využívají pouze v rámci školy. *„Děti se na úřad práce dostávají v rámci školy. Poté se střediskem nic individuálního neřešíme, dítě si z úřadu jen odnese nějakou představu či nikoliv“ (KP3).*
„Ne to nevyužíváme. To právě jezdí se základní školou. To jezdí v rámci základky jo“ (KP5).

Komunikační partneři č. 1 a č. 4 s dětmi služby úřadu práce nevyužívají. *„Ne, nevyužili jsme to nikdy“ (KP4).* Komunikační partner č. 1 taktéž sdělil, že služby úřadu práce s dětmi v zařízení nikdy nevyužili, ale vyhledali by je v případě potřeby. *„Ne, nikdy jsme to s dětmi nevyužili. Ty naše děti už přesně ví, co by chtěly dělat. Jednu dvě školy ví a třeba s tou třetí si nechají poradit od vychovatelů, kamarádů... Kdybychom ho třeba potřebovaly, tak bychom jejich služeb využili, ale nepotřebovali jsme ho zatím“ (KP1).*

Kategorie č. 9: Spolupráce s rodiči

Poslední vyzkoumaná kategorie popisuje podílení rodičů na profesní přípravě jejich dětí umístěných v zařízení.

Schéma č. 9 - Spolupráce rodičů

Zdroj: Vlastní výzkum

Spolupráce či nespolupráce ze strany rodičů je dle odpovědí komunikačních partnerů velmi individuální záležitost. Komunikační partneři č. 1, č. 2 a č. 3 uvedli, že v mnoha případech pro ně bylo obtížné zajistit podpis od rodičů a tato skutečnost značně komplikovala možnost odeslání přihlášky na střední školu nebo učiliště. KP1 a KP2 uvedli, že pro zajištění podpisu rodiče na přihlášku za nimi mnohdy individuálně dojíždějí. „Na přihláškách musíme mít podpis rodičů. A rodiče mnohdy nejde sehnat. Protože rodiče jsou stále zákonní zástupci. Takže pak jezdíme. Byli jsme třeba až za Krumlovem, aby nám maminka podepsala přihlášku. Takže jezdíme po vlastní ose autem, abychom vůbec dětem mohli dopřát vzdělání“ (KP1). S tvrzením KP1 se totožní i KP2. „Podpisy zákonných zástupců, protože někteří rodiče jsou nedostupní. Zatím se nám je podařilo vždycky zajistit, ale je to krkolomný... Bydlí 200 km daleko, nikdy u dětí nebyli, mají jediného zákonného zástupce, druhý není zapsaný v rodném listě... To nám značně komplikuje práci“ (KP2). KP2 dále uvedl, že pokud je s rodiči spolupráce opravdu nefunkční, snaží se omezovat rodičovskou odpovědnost a aktivně využívají služby orgánu sociálně právní ochrany dětí, který by měl dle slov komunikačního partnera o rodině vědět co nejvíce. KP č. 1, č. 3 a č. 5 uvedli skutečnost, že podpis rodičů v některých případech nahrazuje ředitel zařízení. Na doplňující otázku, zda se někdy potýkali v zařízení s tím, že by byl rodič nezvěstný, KP1 odpověděl následovně: „Nestalo. Ale ve výjimečných případech, kdy jsou rodiče opravdu nezvěstní a nemůže je najít ani policie,

tak má možnost podpisu pan ředitel. Ale musí doložit, že jsme rodiče vážně nesehnali“ (KP1). KP2 a KP4 se k tomuto nevyjádřili.

Všichni dotazovaní komunikační partneři se shodli na faktu, že rodiče ve většině případech do přípravy na budoucí povolání svého dítěte žádnými prostředky nezasahují, jak znázorňuje schéma č. 9 výše. Důvodem je skutečnost, že rodiče trvale neprojevují o své dítě zájem. „V 98 % rodiče profesní příprava jejich dítěte nikterak nezajímá. Pokud se rodič o profesní přípravu dítěte zajímá, většinou jen tak, že chce, aby se dítě vyučilo v profesi, kde je hodně peněz, nebo aby dítě vykonávalo stejné povolání jako on. Více než polovinu rodičů nezajímají ani jejich děti, natož jejich budoucnost a vzdělání“ (KP3). KP3 se v rozhovoru zmínil o možnosti ovlivnění dítěte při výběru povolání či školy ze strany rodiče. S touto situací se potýkali i KP1. Na doplňující otázku, zda se stává, že rodič odmítne podepsat přihlášku odpověděl následovně: „Nám přímo to neřeknou, ale můžou s dětmi komunikovat přes sociální sítě, takže se nám taky stalo, že rodiče ovlivňovali to dítě. Že si nepřejí, aby to dítě pak pracovalo tady a tady. Ale zase jsou ty obory tři, tak se z toho dá vybrat“ (KP1). KP2 uvedl následující: „Často nám rodiče děti stáhnou, takže nepřispívají ke vzdělanosti a gramotnosti těch dětí“ (KP2). „Třeba v týhle ty jedné situaci ty jedné holčiny, tak matka do toho zasahuje tím, že umí tu svoji dceru dobře ovlivnit. Takže jo, tím zasáhla, ale v minulých letech jinak nezasahovali rodiče. Tak to spíše ne. Spíš to záleží o tom vztahu“ (KP5).

Spolupráce a účast rodičů na procesu výběru školy a budoucího povolání je tedy dle komunikačních partnerů spíše ojedinělá a ve většině případech rodiče o dítě nejeví zájem. Ve zbylých případech se rodiče snaží zapojit alespoň malou částí a děti ve vzdělání podporují. „Ale někteří rodiče ano, ti je podporují, protože třeba nejsou sami úplně marní a ví sami, že mají jenom základku, a tak se jim špatně sháněla práce, a tak je podporují“ (KP2). KP2 poukázal na negativní stránku rodičovského zásahu, a to následující odpovědí: „Někteří rodiče chtějí, aby tady zůstali, někteří naopak nechtějí, chtějí je domu, protože cítí nějaký finanční věci... Jsou to třeba děti, kterým jsme vyřídili příspěvek na péči, invalidní důchod a jsou pro rodiče zdrojem peněz“ (KP2).

5 Diskuse

Tato bakalářská práce je zaměřena na profesní přípravu dětí v dětských domovech z pohledu sociálních pracovníků, kteří v zařízeních pracují, se stanoveným cílem: zjistit, jak probíhá profesní připravenost dětí v dětských domovech a jaká je zde účast sociálního pracovníka. Na problematiku profesní přípravy dětí umístěných v dětském domově neexistují žádné odborné výzkumy, proto jsem jako podklad do diskuse čerpala převážně z kvalifikačních prací. Dle § 20, odst. 1, písm., e, zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních, má dítě právo na vytváření vhodných podmínek pro dosažení vzdělání a přípravu na něj (Zákon č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů). V zákoně už ovšem není nijak upraveno, jak má příprava dítěte, umístěného v ústavní výchově, na vzdělání vypadat. Dle zjištěných dat, která vyplývají z výzkumu, je profesní příprava dítěte záležitostí mnoha subjektů. Na procesu se podílí především vychovatelé, sociální pracovník, ředitel zařízení či školy a neziskové organizace.

První výzkumná otázka zněla: „*Jaký je postup sociálního pracovníka na profesní přípravě dětí v dětských domovech?*“. Na základě provedeného výzkumu lze na tuto otázku odpovědět tak, že sociální pracovník při profesní přípravě dítěte především zařizuje organizační a administrativní věci. S tímto tvrzením se shodují i výsledky výzkumu závěrečné práce Mauricové (2023), která uvádí, že práce sociálního pracovníka v dětském domově má spíše *administrativní charakter* (Mauricová, 2023). Při profesní přípravě tomu tedy není jinak. S blížícím se obdobím podávání přihlášek na střední školy či odborná učiliště je sociální pracovník ten, kdo má na starost například sepisování přihlášek a jejich odesílání na příslušné školy. Další činností je *zajišťování účasti na akcích, besedách a dnech otevřených dveří*. Výsledky se shodují i s tvrzením Bělochové (2019), která uvádí, že sociální pracovník především vyhledává organizace, jež pořádají besedy a přednášky vhodné pro umístěné děti (Bělochová, 2019).

Jako další pracovní náplň sociálního pracovníka, která vyplývá z výsledků této bakalářské práce, uvádím *komunikaci s rodiči* a obstarávání jejich podpisů na přihlášku. Vztah dítěte s rodiči a jejich přístup má na profesní přípravu dítěte velký vliv. Dle odpovědí komunikačních partnerů se ve většině případů rodiče o své děti nezajímají, mnohdy je

velmi obtížné se s nimi spojit a nejeví zájem o vzdělání svých dětí. Hromádková (2019) ve své závěrečné práci došla k závěru, že nedostatečná komunikace a spolupráce rodiny má vliv i na edukační proces dítěte. V porovnání s výsledky této bakalářské práce v případech, kdy je rodina blíže zapojena do edukačního procesu dítěte, existují dvě varianty jejich participace. Buď rodina podporuje dítě ve vzdělávání a je v jejím zájmu i pobyt dítěte v dětském domově. Ve druhém případě rodina negativně ovlivňuje dítě a jeho výběr školy, či jak uvedl KP2 „stahuje dítě“ z dětského domova z jistých finančních vidin. Je tedy otázkou, do jaké míry je spolupráce a zásah rodiny do vzdělání dítěte adekvátní a pro samotné dítě přináší výhody. Nadace Terezy Maxové (2017) ve výzkumu uvádí, že pro rodiče vzdělání nemá hodnotu, tudíž k němu dítě nemotivují (Nadace Terezy Maxové, 2017). Tato zjištění se shodují s výsledky předkládané bakalářské práce.

Výzkumná otázka číslo dvě zněla: „*Jaké metody a služby jsou využívány při profesní přípravě dětí v dětských domovech?*“

V samotném postupu celé profesní přípravy převládají *rozhovory s dětmi*. Komunikační partneři uvedli, že rozhovory vše začíná, ať už přijde dítě samo za pracovníky nebo se o otázkách podávání přihlášek začíná dozvídat ve škole či od přátel. Sociální pracovník, vychovatel, ředitel zařízení a další aktéři s dítětem vedou rozhovory, zjišťují, co by chtělo dělat a na co by bylo šikovné. Zde se velmi využívá *znalostí vychovatelů*, kteří jsou s dětmi v blízkém kontaktu. Vychovatel má v dětském domově velmi podstatnou roli, mimo jiných úkolů, kterými se zabývá, se na profesní přípravě dětí podílí zejména učením s dětmi a přípravou do školy. Doležalová (2018) ve své závěrečné práci zjišťovala, jaké jsou kompetence vychovatele v dětském domově. Ze získaných dat vyplynulo, že mimo jiné vychovatel je ten, kdo se s dětmi učí a připravuje na vyučování (Doležalová, 2018). S tímto tvrzením se shoduje i Beřáková (2019), která uvádí, že vychovatel se s dětmi připravuje na následující vyučování (Beřáková, 2019). Tato zjištění se shodují s výsledky předkládané bakalářské práce.

Motivace dětí je pojem, který byl během rozhovorů s komunikačními partnery zmiňován velmi často. Děti jsou k následujícímu studiu po základní škole motivovány a jeví zájem se vzdělávat. Motivace probíhá většinou slovně, formou rozhovorů. Komunikační partner č. 1 uvedl, že ve svém zařízení jsou velmi otevřeni i nácviku dovedností jednotlivých dětí.

Jedním z motivačních faktorů, který podporuje umístěné děti k dalšímu vzdělání je i možný pobyt v dětském domově. Podobný závěr vyplývá z výsledků výzkumu závěrečné

práce Járové (2021). Autorka byla zaměřena na studenty terciálního stupně vzdělávání. Uvádí, že komunikační partneři byli motivováni ke studiu umožněním pobytu v dětském domově i po jejich zletilosti (Járová, 2021). Přestože se předkládaná bakalářská práce zaměřuje na profesní přípravu dětí po základní škole, z výsledků je patrné, že pro žáky středních i vysokých škol, kteří jsou umístěni v zařízení ústavní výchovy, představuje možnost pobytu v dětském domově po zletilosti motivaci k pokračování ve studiu.

Nadace Sirius za pomoci výzkumné organizace SocioFactor a dalších účastníků, provedla výzkum, který trval od ledna do května roku 2023 a jedním ze zjištěných výsledků byl uveden velmi nízký zájem dětí o studium (Nadace Sirius, 2023). Z výsledků této bakalářské práce vyplývá, že zájem dětí o studium je sice individuální, ale ani jeden komunikační partner mi nesdělil, že by za dobu své praxe v zařízení zažil situaci, že jedinec odmítl pokračovat ve studiu. Dle mého názoru limitem prováděného výzkumu této bakalářské práce může být skutečnost, že byl zaměřen pouze na dětské domovy, zatímco výzkum prováděný Nadací Sirius oslovil všechny typy ústavních zařízení, která spadají pod MŠMT.

Zde bych jako velmi podstatné chtěla zmínit i *doučování pro děti a zprostředkování účasti na akcích*. Nadace Terezy Maxové (2017) prováděla výzkum zaměřený na problémy ve vzdělávání dětí v dětských domovech. Jedním z výstupů byl závěr, že 89 % dětí na doučování nechodí. Studie také poukazovala na důležitost doučování a přípravy na vyučování z důvodu, že umístěné děti mívají mezery ve vzdělání (Nadace Terezy Maxové, 2017). Z výzkumu předkládané bakalářské práce vyplývá, že dětské domovy dětem doučování zajišťují. Kromě již zmíněného *doučování s vychovateli* převládá i *externích forma od docházejících doučovatelů*. Komunikační partneři poukazovali na individuální zájem dětí, přesto je doučování využíváno.

V samotném procesu přípravy dětí na střední školu či odborná učiliště je dle komunikačních partnerů hojně využívána pomoc ze strany *neziskových organizací*, které poskytují víkendové či prázdninové pobyty pro děti. Tyto pobyty jsou zaměřeny především na vzdělání, profesní přípravu a nácvik dovedností, které mohou děti uplatnit v samostatném životě. Jedním z nejvíce zmiňovaných programů byla Attavena, která pro děti z dětských domovů pořádá letní tábory či workshopy zaměřené na osamostatnění (Attavena, 2024). Komunikační partneři také zmiňovali spolupráci s úřadem práce, kde probíhají období zaměřená na testování profesních zájmů. Poradenské středisko

poskytuje přehled informací například o středních, vyšších odborných školách i vysokých školách a o přehledu oborů, sděluje podmínky a průběh přijímacího řízení či situaci na trhu práce a možnosti uplatnění (Úřad práce, 2020). Informační a poradenské středisko provádí i individuální a skupinové poradenství, kterých se mohou účastnit žáci základních škol (Úřad práce, 2020). KP3 a KP5 uvedli, že služby od úřadu práce děti využívají prostřednictvím základní školy. Pouze KP2 testovací období s dětmi využívá v rámci dětského domova, komunikační partner ale neuvádí příliš velkou efektivitu, zejména kvůli širokému záběru povolání, která vzejdou jako výsledek testování.

Dle komunikačních partnerů je také hojně využívaná účast na burzách a veletrzích škol. Nový (2022) poukazuje na využívání návštěvy veletrhů škol v rámci zvyšování zájmů dětí o řemeslné obory. Z výzkumu předkládané bakalářské práce vyplývá, že veletrhy škol jsou jedna z forem motivace dětí ke studiu a jsou hojně využívány. Do profesní přípravy je zapojena i základní škola dítěte, která se na tomto procesu podílí doučováním, zprostředkováním besed či spoluprací s výchovným poradcem.

6 Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit, jakým způsobem se sociální pracovník podílí na profesní přípravě dětí v dětských domovech a jaké jsou využívány metody či jiné subjekty.

Teoretická část práce byla zaměřena na popis ústavní výchovy v České republice a její legislativní ukotvení, roli sociálního pracovníka a odchod dítěte z ústavní výchovy. V této části práce jsem čerpala převážně z odborné literatury a příslušných zákonů.

Z výzkumu vyplynulo, že sociální pracovník ve vztahu k profesní připravenosti dětí zařizuje administrativní a organizační věci, jako je například sepisování přihlášek a jejich následné odesílání na střední školy či odborná učiliště, rozdávání tiskopisů a zařizování lékařské prohlídky. Dále vede rozhovory s dětmi ohledně volby školy, jejich zájmů a dovedností, snaží se je motivovat k následujícímu studiu. V neposlední řadě sociální pracovník komunikuje s rodiči dítěte, z důvodu, že podpis zákonných zástupců je nutný k podání přihlášky. Všichni komunikační partneři se shodli na skutečnosti, že nevyužívají žádné metodické postupy, které upravují profesní přípravu dítěte, přesto je jejich náplň práce velmi podobná.

Z výzkumu je patrné, že při profesní přípravě je velmi využívána pomoc ze základní školy, kam umístěné dítě dochází a samotná škola se na tomto procesu podílí. Také jsou využívány služby úřadu práce a neziskových organizací, které dětem organizují víkendové či prázdninové pobyty, se zaměřením na jejich profesní přípravu. Dětské domovy dále dětem poskytují různé formy doučování, s cílem zlepšit školní prospěch, který by znamenal více možností při výběru školy.

Tato bakalářská práce může sloužit jako informační materiál pro sociální pracovníky v dětském domově. Výsledky výzkumu nabízejí inspiraci na akce a aktivity, kterými může dětský domov rozšířit své působení v této problematice a zkvalitnit tak průběh přípravy dětí v ústavních zařízeních ve výběru školy. Práce může také posloužit široké veřejnosti, a to ve smyslu zvýšení informovanosti o profesi sociálního pracovníka v dětských domovech.

7 Seznam použité literatury

- 1) ARNOLDOVÁ, A., 2016. *Sociální péče: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada Publishing. 318 s. ISBN 978-80-247-5148-1.
- 2) Attavena, 2024. *Krok do neznáma. S námi se v životě neztratíš*, 2024. [online]. České Budějovice [cit. 2024-04-23]. Dostupné z: https://attavena.cz/krok_do_znama/
- 3) BARTOS, R., 2015. The Complexity of the Social Worker Profession: Theoretical and Practical Aspects. *Revista de Asistenta Sociala* [online]. (3), 87-97 [cit. 2024-4-26]. ISSN 15830608. Dostupné z: <https://www.proquest.com/docview/1708016662/fulltext/B3B33F4F8CC64A94PQ/12?accountid=9646&sourcetype=Scholarly%20Journals>
- 4) BENDL, S., 2015. *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). 306 S. ISBN 978-80-247-4248-9.
- 5) BĚLOCHOVÁ, L., 2019. *Role sociálního pracovníka v dětském domově*. České Budějovice. Bakalářská práce. ZSF JU
- 6) BĚŤÁKOVÁ, A., 2019. *Práce vychovatele v dětském domově jako životní poslání*. Zlín. Bakalářská práce. UTB
- 7) ČECH, T., ŠTENCLOVÁ, V., 2021. *Preparing individuals to leave the institutional care from the perspective of the directors of the children's homes*. *E-Pedagogium* [online]. 2021-8-31, 21(2), 66-82 [cit. 2024-04-16]. DOI: 10.5507/epd.2021.023. ISSN 12137758. Dostupné z: <http://e-pedagogium.upol.cz/doi/10.5507/epd.2021.023.html>
- 8) Dejme dětem šanci [online], 2021. [cit. 2024-3-26]. Dostupné z: <https://www.dejmedetemsanci.cz/>
- 9) DOLEŽALOVÁ, E., 2018. *Osobnost vychovatele v dětském domově*. Zlín. Bakalářská práce. UTB

- 10) DOSOUDIL, P., 2012. Má profese vychovatel. Dva pohledy na roli vychovatele v zařízení institucionální výchovy. In: PACNEROVÁ, H., ZELENDA KUPCOVÁ, A., ed. *Vybraná témata vychovatelské praxe. Inspirace pro vychovatele v zařízeních ústavní a ochranné výchovy*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, s. 25-38. ISBN 978-80-87652-59-6.
- 11) ELICHOVÁ, M., 2017. *Sociální práce: aktuální otázky*. Praha: Grada. 264 s. ISBN 978-80-271-0080-4.
- 12) Eurochild, 2021a [online]. *Czechia* [cit. 2024-03-06]. Dostupné z: <https://eurochild.org/uploads/2022/02/Czechia.pdf>
- 13) Eurochild, 2021b [online]. *Slovakia* [cit. 2024-03-06]. Dostupné z: <https://eurochild.org/uploads/2022/02/Slovakia.pdf>
- 14) GÉRINGOVÁ, J., 2011. *Pomáhající profese: tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Praha: Triton. Psyché (Triton). 198 s. ISBN 978-80-7387-394-3.
- 15) HARTL, P., 2004. *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál. 311 s. ISBN 80-7178-803-1.
- 16) HENDL, J., 2016. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál. 437 s. ISBN 978-80-262-0982-9.
- 17) HOLMES, E., 2014. *What Next After School?: All You Need to Know About Work, Travel and Study, 11th edition*. London: Kogan Page Ltd. 344 s. ISBN 978-0-7494-7250-4.
- 18) HROMÁDKOVÁ, E., 2019. *Spolupráce rodiny a dětského domova*. Brno. Bakalářská práce. MUNI
- 19) HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L., 2017. *Rodinné právo*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck. Academia iuris (C.H. Beck). 355 s. ISBN 978-80-7400-644-9.
- 20) HURYCHOVÁ, E., 2023. *Sociální práce s rodinou aneb sanace rodiny*. [online]. Šance Dětem. [cit. 2024-3-23]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/socialni-prace-s-rodinou-aneb-sanace-rodiny>

- 21) JANSKÝ, P., 2014. *Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy*. Vyd. 2. přeprac. a rozš. Hradec Králové: Gaudeamus. Recenzované monografie. 292 s. ISBN 978-80-7435-534-9.
- 22) JÁROVÁ, T., 2021. *Příprava mladých dospělých v dětských domovech na profesní život*. Praha. Bakalářská práce. UK
- 23) KALINA A., et al., 2021. *Metodika pro přípravu dětí na odchod z dětského domova* [online]. Královehradecký kraj [cit. 2024-03-18], s. 21. Dostupné z: <https://www.khk.cz/cz/poskytovatele/projekty/rozvoj-7/vystupy/metodika-pro-pripravu-deti-na-odchod-z-detskeho-domova-336300/>
- 24) KASANOVA, A., 2008. *Sprievodca sociálneho pracovníka*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška. 449 s. ISBN 978-80-8094-277-9.
- 25) KAUR, R., VINNAKOTA, A., PANIGRAHI, S., MANASA, R.V., 2018. A Descriptive Study on Behavioral and Emotional Problems in Orphans and Other Vulnerable Children Staying in Institutional Homes. *Indian Journal of Psychological Medicine* [online]. 40(2), 161-168 [cit. 2024-4-16]. DOI: 10.4103/IJPSYM.IJPSYM_316_17. ISSN 0253-7176. Dostupné z: http://journals.sagepub.com/doi/10.4103/IJPSYM.IJPSYM_316_17
- 26) KRŽÍSTEK, A., 2017. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). 324 s. ISBN 978-80-7552-821-6.
- 27) LUKŠÍK, I., et al., 2017. *Kvalita života dětí a mladých lidí v ústavnej starostlivosti*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis. 152 s. ISBN 978-80-568-0077-5.
- 28) MARKOVIĆ, S. et al., 2024. Exposure to Stress and Burnout Syndrome in Healthcare Workers, Expert Workers, Professional Associates, and Associates in Social Service Institutions. *Medicina* [online]. 60(3) [cit. 2024-3-15]. DOI: 10.3390/medicina60030499. ISSN 1648-9144. Dostupné z: <https://www.mdpi.com/1648-9144/60/3/499>
- 29) MÁTEL, A., 2019. *Teorie sociální práce I: sociální práce jako profese, akademická disciplína a vědní obor*. Praha: Grada Publishing. 208 s. ISBN 978-80-271-2220-2.

- 30) MATOUŠEK, O., 1999. *Ústavní péče*. Vyd. 2. přeprac. a rozš. Praha: Sociologické nakladatelství. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). 159 s. ISBN 80-858-5076-1.
- 31) MATOUŠEK, O., 2021. *Profesní způsobilost a vzdělávání v sociální práci*. Praha: Karolinum. 199 s. ISBN 978-80-246-4904-7.
- 32) MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A., 2011. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál. 336 s. ISBN 978-80-7367-825-8.
- 33) MAURICOVÁ, K., 2023. *Sociální pracovník v dětském domově*. České Budějovice. Bakalářská práce. ZSF JU
- 34) Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2015. *Metodický pokyn, kterým se stanoví standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči*. [online]. [cit. 2024-03-09]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/35026/>
- 35) MUSIL, L., BALÁŽ, R., HAVLÍKOVÁ, J., PUNOVÁ, M., VOTOUPAL, M., 2019. *Předpoklady a osobnostní rysy vhodné pro výkon sociální práce* [online]. Praha: VÚPSV, v.v.i., výzkumné centrum Brno [cit. 2024-3-25]. ISBN 978-80-7416-373-9. https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vv_005.pdf
- 36) Nadace Terezy Maxové [online], 2024. [cit. 2024-4-26]. Dostupné z: <https://nadaceterezymaxove.cz/>
- 37) Nadace Terezy Maxové, 2017. *Problémy ve vzdělávání dětí v dětských domovech* [online]. Nadace Terezy Maxové [cit. 2024-04-10]. Dostupné z: https://nadaceterezymaxove.cz/wp-content/uploads/2021/11/Problemy_ve_vzdelavani_deti_v_detskych_domovech.pdf
- 38) Národní pedagogický institut České republiky, 2023a [online]. *Výchovné ústavy*, [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://poradenstvi.npi.cz/vychovne-ustavy>
- 39) Národní pedagogický institut České republiky, 2023b [online]. *Diagnosticke ústavy*, [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://poradenstvi.npi.cz/diagnosticke-ustavy>

- 40) NOVÁKOVÁ, M., LANDOVÁ, M., 2013. *Diagnostický ústav: [Creative help – tvůrčí dílny s dětmi z diagnostického ústavu]*. Brno: Masarykova univerzita. 105 s. ISBN 978-80-210-6613-7.
- 41) NOVOTNÝ, J.S., 2015. *Zdroje resilience a problémy s přizpůsobením u dospívajících*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. 223 s. ISBN 978-80-7464-700-0.
- 42) NOVÝ, L., 2022. *Spolupráce střední školy se základními školami o udržení řemesel*. Brno. Diplomová práce. MUNI.
- 43) PACNEROVÁ, H., 2015. *Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. 57 s. ISBN 978-80-7481-138-8.
- 44) Patron [online], 2024. [cit. 2024-4-26]. Dostupné z: <https://ipatron.cz/>
- 45) PEIKER, J., MOJDLOVÁ, T., 2016. *Vnitřní řád DD* [online]. Žichovec: Dětský domov Žichovec [cit. 2024-03-18]. Dostupné z: <https://www.ddzichovec.cz/dokumenty/>
- 46) PEŠEK, R., PRAŠKO, J., 2016. *Syndrom vyhoření: jak se prací a pomáháním druhým nezničit: pohledem kognitivně behaviorální terapie*. V Praze: Pasparta. 179 s. ISBN 978-80-88163-00-8.
- 47) ŘEZÁČ, K., 2022. *Potencialita dětí v náhradní rodinné péči: ...od očekávání k autonomii*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. 377 s. ISBN 978-80-261-1073-6.
- 48) SEKERA, O., 2009. *Identifikace profesních aktivit vychovatelů výchovných ústavů a dětských domovů*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. 197 s. ISBN 978-80-7368-728-1.
- 49) STOCK, C., 2010. *Syndrom vyhoření a jak jej zvládnout*. Praha: Grada. Poradce pro praxi. 103 s. ISBN 978-80-247-3553-5.
- 50) ŠKOVIERA, A., 2007. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Praha: Portál. 143 s. ISBN 978-80-7367-318-5.

- 51) SocioFactor s. r. o., 2023. *Problémy, překážky a bariéry ústavní péče v perspektivě jejích pracovníků, Část 1 – výzkumná zpráva* [online]. Nadace Sirius [cit. 2024-02-10]. Dostupné z: <https://www.nadacesirius.cz/soubory/ke-stazeni/vyzkumy/Zprava-Ustavni-pece-2023-vyzkumna-cast.pdf>
- 52) URBAN, D., 2018. *Specifika sociální práce při práci s vybranými cílovými skupinami*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. 135 s. ISBN 978-80-7422-637-3.
- 53) Úřad práce ČR, 2020. *Informační a poradenská střediska Úřadu práce ČR (IPS)* [online]. Úřad práce ČR [cit. 2024-04-18]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/informacni-a-poradenska-strediska-uradu-prace-cr>
- 54) VAVRYSOVÁ, L., 2018. *Rizikové aktivity, depresivita a vybrané osobnostní rysy u českých adolescentů z dětských domovů se školou a z výchovných ústavů* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 91. [cit. 2024-2-2]. 186 s. ISBN 978-80-244-5426-9.
- 55) Výchovný ústav Velké Meziříčí, 2024 [online]. *Slovníček pojmů: Ochranná výchova*, [cit. 2024-02-10]. Dostupné z: <https://www.vuvm.cz/poradna/slovnicek-pojmu/ochranna- vychova>
- 56) Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, 1995 [online]. [cit. 2024-03-15]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 31, s. 1638-1639. Dostupné z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=117/1995&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
- 57) Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, 1995 [online]. [cit. 2024-03-18]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 41, s. 2000. Dostupné z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=155/1995&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
- 58) Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, 2022 [online]. [cit. 2024-03-15]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 111. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/1999/359/2022-06-28?zalozka=text>

- 59) Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, 2002 [online]. [cit. 2024-03-25]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 48, s. 2978-2989. Dostupné z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=109/2002&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
- 60) Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, 2003 [online]. [cit. 2024-03-19]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 79, s. 4035. Dostupné z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=218/2003&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
- 61) Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, 2006 [online]. [cit. 2024-03-03]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 37, s. 1268–1285. ISSN 1211-1244. Dostupné z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=108/2006&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
- 62) Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, 2011 [online]. [cit. 2024-03-31]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 131, s. 4755. ISSN 1211-1244. Dostupné z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=372/2011&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

8 Seznam příloh

8.1 Příloha č. 1 – Scénář rozhovoru

- 1) V kolika letech začíná příprava dítěte na budoucí výběr školy?
- 2) Kdo zahajuje profesní přípravu dítěte?
- 3) Jakým způsobem se na profesní přípravě dítěte podílí sociální pracovník?
- 4) Jakým způsobem motivujete děti k další profesní přípravě?
- 5) Jaké postupy při profesní přípravě dětí používáte?
- 6) Jak probíhá začátek přípravy?
- 7) Pořádají se v zařízení, ve kterém pracujete, nějaké přednášky pro děti ohledně volby školy? Popřípadě docházíte na nějaké takové akce?
- 8) Jakým způsobem využíváte služby Informačního a poradenského střediska pro volbu povolání od Úřadu práce?
- 9) Jakým způsobem probíhá ve vašem zařízení například doučování pro děti?
- 10) Jaký je zájem dětí ohledně volby školy?
- 11) Jaký je postup, pokud si dítě „odmítá“ vybrat školu?
- 12) Jaký typ školy si děti volí?
- 13) Jak probíhá práce s dětmi, které po vchození základní školy odmítají pokračovat ve studiu?
- 14) Jak se liší zájem, příprava a motivace dítěte k budoucímu studiu, pokud je zapojeno v nějakém dobrovolnickém programu?
- 15) Existují nějaké překážky při profesní přípravě dětí v dětských domovech a jaké? - Legislativní, nedostatečné možnosti výběru školy, nedostatečná spolupráce s dalšími subjekty – ÚP, školy, rodiče atd.
- 16) Jakým způsobem do profesní přípravy zasahují/podílejí se rodiče dítěte?

8.2 Příloha č. 2 – Informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru

Informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru a dalších informací pro bakalářskou práci

název práce: Profesionální připravenost dětí v dětských domovech z pohledu sociální práce

držitelka souhlasu: Simona Flekalová

email: s.flekalova@seznam.cz

předmět a provedení:

Výzkum bude prováděn v rámci zpracování bakalářské práce na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Výzkum bude veden formou polostrukturovaného rozhovoru. Průběh rozhovoru bude nahráván a ze zvukového záznamu bude následně pořízen doslovný přepis, který bude analyzován. Zvukový záznam bude sloužit pouze pro potřebu doslovného přepisu a bude k dispozici pouze studentce Simoně Flekalové.

Celý výzkum je zcela anonymní, nikde nebude uveřejněno Vaše jméno. Doslovný přepis bude taktéž anonymizován, aby byla zaručena anonymita Vám i osobám Vámi zmíněných.

V textu práce nebude tento informovaný souhlas uveden, pouze bude v příloze připojen vzor dokumentu. Doslovné citace částí anonymizovaného doslovného přepisu mohou být použity v závěrečné bakalářské práci.

Prohlášení:

- Souhlasím s poskytnutím a nahráváním rozhovoru a dalších souvisejících informací.
- Souhlasím s tím, že všechny získané údaje budou anonymně zpracovány a použity pouze pro účely vypracování bakalářské práce studentky.
- Rozumím výše uvedenému textu a souhlasím s jeho obsahem.

Dne.....

Podpis účastníka výzkumu.....

Podpis studentky.....

8.3 Příloha č. 3 – Seznam kódů a kategorizace

1. Kategorie – začátek profesní přípravy
 - Začátek přípravy 1. stupeň ZŠ
 - Začátek přípravy 2. stupeň ZŠ
 - Přípravu zahájí samo dítě
 - Přípravu začíná ZŠ
 - Přípravu začíná vychovatel
 - Přípravu zahajuje ředitelka

2. Kategorie – Role SP v profesní přípravě
 - Malá účast SP
 - Rozhovory s dětmi ohledně volby školy/povolání
 - Motivace dětí
 - Administrativa a organizační věci
 - Předává přehled oborů
 - Rozdává tiskopisy
 - Kontroluje potřebné věci
 - Příhlášky
 - Komunikace s rodiči
 - SP zajišťuje lékařskou prohlídku
 - SP zařizuje podpisy
 - Komunikace se školou

3. Kategorie – Role vychovatele
 - Vychovatel zná dítě
 - Učení s vychovateli
 - S přihláškou pomoc vychovatele
 - Přehled o vhodném povolání pro dítě
 - Pomoc od vychovatelů s výběrem školy
 - Návštěva DOD s vychovateli
 - SP nejezdí na akce

4. Kategorie – Subjekty zúčastněné na profesní přípravě

Rozhovory se sociálním pracovníkem

Rozhovory s výchovným poradcem na ZŠ

Spolupráce se ZŠ

Rozhovory s vychovateli

Rozhovor s ředitelem

Rozhovor ve škole

Rozhovor s kamarády

Spolupráce s pracovníky DD

5. Kategorie – Motivace dětí ke studiu

Rozhovory

Pobyt v DD

Motivace od vychovatelů

Motivace od SP

Motivace od ředitele

Nezavrnutí výběru školy/oboru

Trénink dovedností

6. Kategorie – Výběr školy z pohledu dítěte

Nejistota dětí ve výběru školy

Učiliště

Střední školy

Nástavba

Ojediněle VŠ

Podobný výběr školy jako rodiče

Podobný výběr škol jako kamarádi

Podobný výběr škol jako sourozenci

Zájem o školu individuální

Odmítnutí výběru školy NE

Zdravotní překážky

Psychiatrické překážky

Překážka splnění zdravotních podmínek školy

Možné dojíždění do škol

7. Kategorie – Doučování

Zařízení provozuje doučování

Od základní školy

Doučování s vychovateli

Externí doučování

Doučování z Focusu

Doučování s dobrovolníky

Individuální doučování

Vlastní pedagogové

Neprovozuje doučování

8. Kategorie – Akce a spolupráce

Besedy ve škole

Besedy v DD NE

Akce s vychovateli

Víkendové pobyty

Prázdninové pobyty

Vzdělání a řemeslo

Dny otevřených dveří

Spolupráce s neziskovkami/nadacemi

Burzy školy

Spolupráce s ÚP

Nevyužívá ÚP

Služby ÚP v případě potřeby

- 9. Kategorie – Spolupráce s rodiči
 - Individuální spolupráce rodičů
 - Překážka podpis rodičů
 - Podpis přihlášky ředitelem
 - Nedostupnost rodičů
 - Ježdění za rodiči pro podpis
 - Omezení rodičovské odpovědnosti
 - Rodiče nezasahují
 - Negativní ovlivnění dítěte rodičem
 - Podpora dětí od rodičů
 - Rodič finančně využívá dítě
 - Nezájem o dítě
 - Ovlivnění výběru školy rodičem

9 Seznam schémat a tabulek

Tabulky:

Tabulka č. 1 - Charakteristika výzkumného souboru	25
---	----

Schémata:

Schéma č. 1 - Začátek profesní přípravy	28
Schéma č. 2 - Role SP v profesní přípravě	30
Schéma č. 3 - Role vychovatele.....	32
Schéma č. 4 - Subjekty zúčastněné na profesní přípravě.....	34
Schéma č. 5 - Motivace dětí ke studiu	36
Schéma č. 6 - Výběr školy z pohledu dítěte	38
Schéma č. 7 - Doučování	40
Schéma č. 8 - Akce a spolupráce	42
Schéma č. 9 - Spolupráce rodičů	45